

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Студент 2 курсу, 5 групи, Сірий Віталій спеціальності 072 Михайлович
«Фінанси, банківська справа та страхування» _____ спеціалізації «Державні фінанси»

Науковий керівник
д. е. н., доцент,
професор кафедри фінансів

Пасічний Микола
Дмитрович

Гарант освітньої програми
д. е. н., с.н.с.,
професор кафедри фінансів

Макогон Валентина
Дмитрівна

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	6
1.1. Теоретичні засади забезпечення фінансової стабільності банківської системи	6
1.2. Державна фінансова підтримка банків як елемент макроекономічної стабілізації	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	16
2.1. Сучасний стан капіталізації банківської системи	16
2.2. Система регулювання рівня капіталізації банків в Україні	25
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	35
3.1. Напрями підвищення рівня капіталізації вітчизняних державних банків	35
3.2. Механізм оцінювання достатності капіталу банків	44
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Роль банківської системи в розвитку вітчизняної економіки в значній мірі залежить від її фінансової стійкості. Найбільш важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремих банків і банківської системи в цілому, є банківський капітал, який є і основою діяльності будь-якої банківської установи, відіграє важливу роль як

напочатку її функціонування, так і в процесі його подальшої діяльності. Тому, важливим є забезпечення надійного способу формування, управління, використання капіталу банку та дотримання необхідного його розміру для забезпечення розвитку банківської системи в цілому. Для стабілізації фінансової системи держава була змушена надати суттєву фінансову допомогу багатьом банкам, що опинилися на межі банкрутства, за рахунок державних запозичень. Проведення досліджень щодо виявлення комплексних загроз сфері державного боргу з боку фінансового ринку та пошук шляхів їх нівелювання, є важливим науковим завданням, його вирішення може сприяти значному зменшенню бюджетних витрат.

Вітчизняним ученим належить суттєвий внесок у вивчення цієї проблематики, серед них: Т. Богдан, О. Іваницька, І. Івасів, В. Козюк, І Луніна, В. Міщенко, М. Пасічний В. Опарін, О. Рожко, В. Федосов І. Чугунов та інші. Вагомий доробок у дослідження цієї проблематики внесли західні економісти Р. Барро, П. Годме, Р. Ейзнер, А. Лернер, Н. Рубіні, Дж. Стігліц, Дж. Тобін, Е. Хансен та інші.

Віддаючи належне здобутку українських і зарубіжних вчених, варто зауважити, що у фінансовій науці до цього часу відсутнє системне бачення сутності процесів і явищ, пов'язаних із виникненням і реалізацією додаткових ризиків для сфери державного боргу, зумовлених капіталізацією державних банків, механізмами надання допомоги фінансовим установам від держави як гаранта останньої інстанції за рахунок нарощування державного боргу. Актуальність, теоретична й практична значимість обраної теми роботи, визначили її мету, завдання, окреслили об'єкт і предмет дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є розкриття теоретико-методологічних засад і розроблення практичних підходів до підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи за сучасних умов.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити теоретичні засади забезпечення фінансової стабільності банківської системи;
- охарактеризувати державну фінансову підтримку банків як елемент макроекономічної стабілізації;
- проаналізувати сучасний стан капіталізації банківської системи;
- визначити специфіку регулювання рівня капіталізації банків в Україні;
- визначити напрями підвищення рівня капіталізації вітчизняних державних банків;
- запропонувати механізм оцінювання достатності капіталу банків.

Об'єктом дослідження є банківська система України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи та практичні засади забезпечення достатньої капіталізації банків.

Методи дослідження. У даній роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, що забезпечило концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності, ролі і структури капіталізації банків. За допомогою порівняльного і факторного методів узагальнено світовий досвід капіталізації банківської системи. Методи економічного аналізу застосовано при вивченні глобальних практик забезпечення достатнього рівня капіталізації. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування оцінено модернізацію системи заходів фінансового регулювання банківського сектору.

Інформаційну базу даного дослідження склали наукові публікації зарубіжних і вітчизняних науковців з питання, міжнародні та національні нормативно-правові акти, офіційні звіти, аналітичні публікації, статистичні збірники провідних Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Банку міжнародних розрахунків, Європейського банку реконструкції та розвитку, статистичні дані центральних банків та відповідних служб інших держав.

Обсяг та структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг становить 58 сторінок, основний зміст викладено на 52 сторінці. Робота містить 13 таблиць, 2 рисунки, список використаних джерел включає 66 найменувань на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Теоретичні засади забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Перехід України до принципово нових економічних взаємовідносин, заснованих на ринкових умовах господарювання, зумовлює необхідність адекватних змін в діяльності всіх господарюючих суб'єктів. Більш ніж десятирічний період трансформації економіки на ринкових засадах виявився проблемним і супроводжувався спадом виробництва, структурними диспропорціями і інфляцією, дефіцитом бюджету, колапсом фондового ринку, девальвацією національної грошової одиниці, зростанням внутрішнього і зовнішнього боргу країни. Хвиля кризових явищ, що охопили економіку, викликала потребу в поглибленні економічних досліджень в області пізнання основних закономірностей стабільності.

Широка сфера охоплення поняттям «фінансова стабільність» і неоднорідність охоплюваних елементів підвищують складність кількісної оцінки рівня фінансової стабільності. На основі аналізу визначень виокремлено наступні характеристики, які розкривають зміст поняття: – системний характер; – множинність можливих станів; – відносний характер; – динамічний аспект; – базування на довірі до фінансової системи; – здатність повністю абсорбувати негативні шоки всередині фінансової системи. У виявлених теоретичних підходах до визначення сутності та змісту поняття фінансової стабільності банківської системи не спостерігається принципів відмінностей, вони доповнюють один іншого і дозволяють сформулювати наступні ключові аспекти визначень, які характеризують фінансову стабільність банківської системи [66]:

- відсутність проявів фінансової нестабільності та паніки;

- здатність системи протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам;
- здатність виконувати місію, функції та операції;
- стабільне економічне середовище для забезпечення фінансової
- стабільності банків та результат фінансової стабільності, стійкості банків; вплив на стабільність фінансової та макроекономічної систем; стабільність функціонування, розвитку та збереження структури у часі. Врахування найбільш значущих серед вище зазначених аспектів, що розкривають зміст поняття «фінансова стабільність банківської системи», дозволило сформулювати наступне його визначення: фінансова стабільність банківської системи – це комплексна характеристика її стану, що визначає здатність банківської системи протягом часу абсорбувати негативний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, постійно та ефективно виконувати властиві функції за умови збереження її цілісності й організованості, фінансової стабільності банків. Уточнене визначення поняття врахує комплекс ключових ознак, які розкривають зміст фінансової стабільності, – відносний характер (протистояння фінансовій нестабільності, шокам, паніці), зв'язок із функціональним призначенням системи, динамічність (врахування впливу фактору часу на можливість збереження структури та функціональності) та акцентує увагу на внутрішній організації банківської системи.

Проведений аналіз підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи, що можна згрупувати за критерієм інтерпретації результатів оцінки (різноплановість поглядів науковців пов'язана із часовими періодами (короткостроковим або довгостроковим), які приймаються до уваги для її надання) відображує лише одну сторону даного питання. Практичний інтерес також викликають й аспекти кількісного й змістовного навантаження

параметрів, які необхідно використовувати для оцінки стану банківської системи, зокрема, комплексність підходів для її проведення.

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи України є однією з пріоритетних цілей Національного банку України, як Регулятора банківського сектору в країні. Згідно Конституції України, Законом України «Про Національний Банк України» та «Про банки і банківську діяльність», Національний банк України здійснює регулювання і банківський нагляд та визначає особливості регулювання нагляду за системно важливим банком (далі СВБ), банком, що має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, з урахуванням специфіки діяльності таких банків.

Проблема реалізації банківського регулювання з позиції його цільової орієнтації, функціонального прояву Регулятора та змістовного навантаження широко досліджується провідними українськими та зарубіжними вченими. Незважаючи на ґрунтовні напрацювання вчених відносно означених аспектів, подальшого дослідження потребує питання змістовного наповнення поняття «банківське регулювання» з урахуванням вагомості його впливу на забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Для усунення нечіткості розмежування та виявлення сутнісних ознак проведено морфологічний аналіз категорії «банківське регулювання», який дозволяє знайти значну кількість, гранично всіх можливих способів визначення поняття, шляхом комбінування основних структурних елементів або ознак, що дає змогу обрати найбільш повне з них.

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи в цілому передбачає підтримку фінансової стабільності кожного банківського інституту, що ускладнює поділ інструментів макро- та мікропруденційної політики. Таким чином, за виключенням релевантних з макропруденційними інструментами [27] (обов'язкове резервування, співвідношення суми заборгованості до суми доходів, співвідношення суми кредитів до вартості

активів, лімітів ризикових активних банківських операцій, допустимі межі зміни валютного курсу, вимоги до ліквідності та фінансування, динамічна норма капітального закриття, коефіцієнт фінансового ліквідації, ризик недостатності капіталу, буфер консервації капіталу, методика стрестестування) до інструментів мікропруденційної політики можливо віднести, модель Мертона і Z-рахунок [64].

Для забезпечення фінансової стабільності банківської системи, шляхом досягнення цінової стабільності, використовуються інструменти монетарної політики. Використання облікової або ключові ставки, в практиці більшості країн світу, є плацдармом у процесі підтримки цінної стабільності в період сталого розвитку економіки. Під впливом дестабілізуючих факторів, центральними банками Англії, Японії, Австралії та ФРС США активізовано використання нетрадиційних інструментів, пов'язаних з цінними паперами (довгострокові операції, розміщення у державних цінних паперах / купівля / достатнє забезпечення корпоративних облігацій, цінних паперів із забезпеченими активами та ін.), а також валютних інструментів (взаємна центробанківська валютна сумарна лінія) та модифікація дисконтного «вікна».

Дотримання специфічних принципів у системі організаційноекономічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи обумовлене змінами світових тенденцій банківського регулювання, які відображені в основних положеннях Базельського комітету, та впливом кризових явищ на розвиток фінансової та банківської системи. Світова фінансова криза виявила недоліки в існуючих системах фінансового регулювання, що спричинило необхідність вдосконалення регулювання діяльності банків [7], а також посилила потребу в розробці та впровадженні підходів і методів оцінки системних ризиків, створенні контрциклічних норм достатності капіталу та формуванні резервів на покриття можливих збитків за позиками на періоди економічних піднесень і спадів [25].

Основаються на загальних і специфічних принципах, суб'єкти системи організаційного забезпечення фінансової стабільності банківської системи, до яких віднесено – уповноважені державні органи, інші державні органи влади, центральний банк (регулятивно-наглядовий орган), банки, міжнародні організації, Асоціації українських банків, виконують відповідні функції, сутність яких адаптовано згідно системи організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи:

□ організаційну, яка означає, що для досягнення фінансової стабільності необхідно створити ряд правил [54];

□ захисну, що пов'язана з організаційною і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників [27], нівелювати вплив зовнішніх негативних факторів, та систематичних ризиків;

□ стабілізаційну – функція, яка пов'язана, перш за все, з тою визначною роллю, яку банківський сектор відіграє у сучасній економіці [35] та у процесі забезпечення фінансової стабільності. Це, насамперед, використання різноманітних запобіжних засобів для нейтралізації дестабілізуючих факторів впливу на діяльність банківських установ [61];

□ координаційну, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними органами державної влади, міжнародними та саморегульованими організаціями, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківської системи в цілому та зовнішнього середовища для найбільш швидшого та ефективного досягнення фінансової стабільності банківської системи [32];

□ аналітичну, яка передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ, макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор [24], та показників, які характеризують рівень фінансової стабільності країни. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів;

□ методологічну, яка полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання [23] у процесі досягнення фінансової стабільності банківської системи;

□ інформаційну, що передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та, як інструмент зворотного зв'язку.

1.2. Державна фінансова підтримка банків як елемент макроекономічної стабілізації

Україна задекларувала рух до Європейського Союзу, підписавши у 2014 році Угоду про асоціацію Україна-ЄС. Одна з частин Угоди стосується фінансового співробітництва, вона окреслює механізм і шляхи отримання Україною фінансової допомоги з боку ЄС. Положення цієї частини Угоди передбачають поглиблення співпраці України та ЄС в контексті боротьби з шахрайством, корупцією, незаконною діяльністю шляхом поступової гармонізації українського законодавства у фінансовій сфері із законодавством ЄС, обміну відповідною інформацією, тощо. Передбачено також розширення фінансового співробітництва у сфері управління державними фінансами та формування боргової політики. Одним із важливих напрямів гармонізації є зближення підходів з управління борговими ризиками. В Україні впродовж 2007-2015 років в борговій сфері декілька разів реалізувався суттєве зростання державного боргу, зокрема в 2008 та у 2014 роках.

Державна підтримка банківської системи під час фінансово- економічної кризи є формою реалізації її управлінської функції, пов'язаною з перерозподілом фінансових ресурсів і спрямованої на упередження соціально-економічних ускладнень та підвищення напруги у суспільстві. Така підтримка включає низку урядових інструментів, серед яких основними є: –

підтримка ліквідності; – реструктуризація фінансових установ; – капіталізація та націоналізація фінансових інституцій; – гарантування зобов'язань; – викуп проблемних активів; – тимчасове обмеження на повернення депозитів і банківські канікули (припинення діяльності банків на певний період) [17].

Проблеми, притаманні банківській сфері, добре простежуються при проведенні оцінки банківських активів. Вони виникають, наприклад, через обвал цін на нерухомість або за рахунок збільшення числа банкрутств великих комерційних компаній. Потужним чинником виникнення кризи може бути відмова уряду оплачувати свої зобов'язання за облігаціями, що знаходяться у банківських портфелях. Характерною особливістю банківської системи є взаємозалежність її банківських установ: проблеми одного банку досить швидко поширюються на інші банки. Серед багатьох відомих причин банківських криз була нестійкість макроекономічної політики, в тому числі й внаслідок значного дефіциту рахунку поточних операцій та прорахунків у сфері управління державним боргом. Особливою є роль великих системних банків. Порушення режиму роботи таких банків, як правило, має руйнівний характер для усього банківського сектору.

Банківська криза вважається системною, якщо протягом року відбулися хоча б три з шести наведених подій [17]: – здійснена підтримка ліквідності (не менш 5% від вартості депозитів, включаючи депозити нерезидентів); – витрати на реструктуризацію банківського сектору сягнули не менше 3% ВВП; – проведено націоналізацію хоча б одної банківської установи; – надано великий обсяг державних гарантій для виконання банками своїх зобов'язань; – здійснено значні за обсягом покупки активів (принаймні 5% ВВП); – зупинено повернення депозитів.

На рис. 1.1 показана статистика стосовно різних видів урядових інструментів підтримки, які застосовувались з боку урядів розвинутих країн та країн, що розвиваються, для відновлення ефективності роботи фінансового сектору в контексті реагування на перебіг 147 банківських криз впродовж

1970-2011 років. Найбільш популярними заходами влади були капіталізація за рахунок бюджетних коштів та підтримка ліквідності, а найменш популярним заходом – блокування виплат за депозитними вкладками.

Основні відмінності між інструментами, що були вибрані у країнах з розвинутою економікою та країнами, що розвиваються, полягають у різних рівнях частоти відповідних заходів та обсягів фінансування, які, у свою чергу, безпосередньо залежать від можливостей бюджетної та банківської систем тієї чи іншої країни. Розвинутим країнам простіше знаходити резерви для формування кроків в рамках фіскальної та монетарної політики, ніж країнам, що розвиваються.

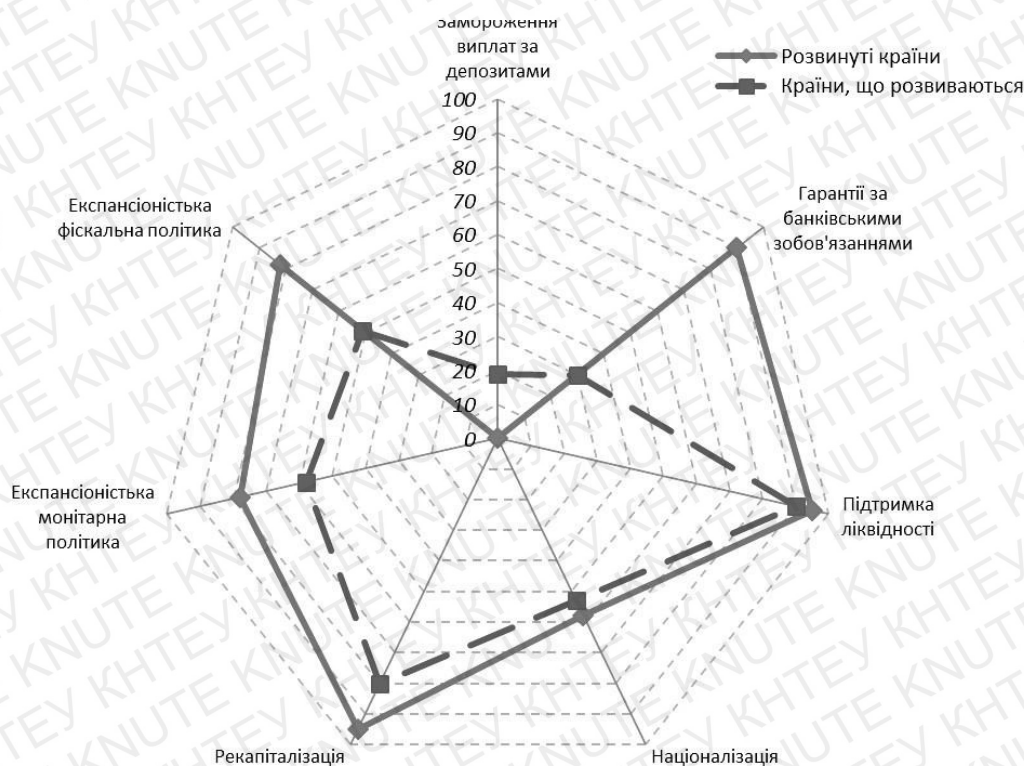

Рис. 1.1. Використання інструментів державної підтримки з відновлення ефективності роботи банківського сектору, %.

Джерело: побудовано автором за даними [8].

У Європейському Союзі розуміння необхідності державної підтримки фінансового сектору спирається на законодавчі норми, що діють в рамках цього об'єднання. Ключовим у цьому контексті є дотримання правил,

спрямованих на збереження конкуренції [36]. Допомога для підтримки того чи іншого банку, що здійснюється країною-членом за рахунок її ресурсів, у будь якій формі не повинна руйнувати конкуренцію, що діє в економічно-фінансовій сфері.

- Активний пошук дієвих антикризових інструментів підтримки банківських інститутів в країнах-членах ЄС став однією з причин інституціональних змін у Євросоюзі. Важливим результатом стало створення економічного та валютного союзу (ЕВС), основним завданням якого є координація економічних рішень країн Євросоюзу. З боку центральних органів Європейського Союзу впроваджено постійний моніторинг за економічно-фінансовою політикою кожної з країн. Реалізація завдань ЕВС передбачає дотримання критеріїв конвергенції стосовно цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок.

Проблеми з рівнем боргового навантаження протягом 2009-2015 років найбільшою мірою були характерними для таких країн як Греція (176,9% до ВВП у 2015 році), Італія (132,7 відс. до ВВП), Кіпр (108,9 відс.) (табл. 1.1).

В цілому для країн Євросоюзу боргове навантаження найбільш стрімко зросло протягом 2009-2015 років. Воно збільшилось з 78,3% до 90,7% ВВП, а для країн ЄС-28 – з 73,0 до 85,2% ВВП.

Таблиця 1.1

Динаміка державного боргу в окремих європейських країнах, % ВВП

Країни/ роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зона євро (19 країн)	65,0	68,6	78,3	83,8	86,1	89,5	91,3	92,0	90,7
ЄС (28 країн)	57,5	60,7	73,0	78,4	81,1	83,8	85,7	86,7	85,2
Бельгія	87,0	92,5	99,5	99,7	102,3	104,1	105,4	106,5	106,6
ФРН	63,7	65,1	72,6	81,0	78,7	79,9	77,5	74,9	71,2
Ірландія	23,9	42,4	61,7	86,3	109,6	119,5	119,5	105,2	78,6
Греція	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	179,7	176,9
Іспанія	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,7	95,4	100,4	99,8
Франція	64,3	68,0	78,9	81,6	85,2	89,5	92,3	95,3	96,2
Хорватія	37,7	39,6	49,0	58,3	65,2	70,7	82,2	86,6	86,7

Італія	99,8	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129,0	131,9	132,7
Кіпр	53,5	44,7	53,4	55,8	65,2	79,3	102,2	107,1	108,9
Угорщина	65,6	71,6	77,8	80,5	80,7	78,2	76,6	75,7	74,7
Мальта	62,4	62,7	67,8	67,6	70,0	67,6	68,4	67,0	64,0
Нідерланди	42,7	54,8	56,9	59,3	61,6	66,4	67,7	67,9	65,1
Австрія	65,1	68,8	80,1	82,8	82,6	82,0	81,3	84,4	85,5
Португалія	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129,0	130,6	129,0
Словенія	22,8	21,8	34,6	38,4	46,6	53,9	71,0	80,9	83,1
Словацьчина	30,1	28,5	36,3	41,2	43,7	52,2	54,7	53,6	52,5
Фінляндія	34,0	32,7	41,7	47,1	48,5	53,9	56,5	60,2	63,6
Велика Британія	42,0	50,2	64,5	76,0	81,6	85,1	86,2	88,1	89,1

Джерело: складено автором за даними [86].

Наявність автономії дозволяє ефективно використовувати принцип Мандела-Флемінга, суть якого полягає у пріоритетному застосуванні бюджетно-фіскальної політики для стабілізації платіжного балансу країни. З метою усунення зазначеної проблеми, в умовах функціонування ЄВС передбачено використання ряду інструментів для підвищення рівня координації та централізації. Серед них:

- єдиний наглядовий механізм (SSM – Single Supervisory Mechanism), який формується з системи національних банків із центром з Європейським Центральним Банком (ЄЦБ). Цей механізм застосовується не тільки в рамках Єврозони, а й за її межами;

- єдиний механізм врегулювання банківських криз (SRM – Single Resolution Mechanism), який у повноцінній формі почав діяти у Європі з січня 2016 року і дозволяє розробляти та впроваджувати заходи щодо подолання кризи у банківській системі через єдиний орган Single Resolution Board, а також здійснювати пряму капіталізацію проблемних банків за рахунок коштів Single Resolution Fund;

- єдині правила та стандарти (single rulebook), включають підсилені вимоги та стандарти щодо умов формування капіталу комерційних банків,

національних схем гарантування виплат за депозитами, а також до законодавчих та норм щодо запобігання банкрутств банківських інститутів.

Таким чином, капіталізація банків, як вид державної підтримки, є одним із суттєвих боргоутворюючих факторів. Це підтверджують процеси періоду кризи та посткризового періоду. Капіталізація фінансових установ поряд з підтримкою їх ліквідності була одним із найбільш популярних інструментів державної підтримки в багатьох країнах світу на противагу інструменту блокування виплат за депозитними вкладками, який дуже рідко використовувався в заходах урядів. Державна підтримка банківського сектору для протидії кризовим явищам, зокрема у вигляді капіталізації, сприяла нарощуванню боргового навантаження.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан капіталізації банківської системи

Сьогодні НБУ здійснює активну політику капіталізації банківської системи України. У 2018 р. було започатковано проведення щорічної оцінки стійкості банків та банківської системи України. Результатом оцінки є визначення суми нестачі в капіталі. Якщо в банку виявлено потребу в ньому, то він повинен забезпечувати покриття нестачі у капіталі шляхом виконання програми капіталізації та плану реструктуризації. Проте даною процедурою користується менше 20% банків, які збільшують статутний капітал. У своїй практиці НБУ для оцінювання рівня капіталізації користується певними нормативами, а саме: Н1 як показник абсолютного рівня капіталізації (500 млн. грн.) та Н2 – норматив достатності регулятивного капіталу як відносний визначник (не менше 10%) [4].

Проаналізуємо рівень капіталізації банківської системи України на основі частки капіталу банків у ВВП за 2010–2019 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівень капіталізації банківської системи України на основі частки капіталу банків у ВВП за 2010–2019 рр.

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Капітал, млн. грн.	120208	137725	155487	170196	192599	148063	94914	116434	157364	154960
Темп приросту капіталу, %	-	14,57	12,9	9,46	13,16	-23,12	-35,9	22,67	35,15	-1,53
ВВП, млн. грн.	947042	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2983882	3558706
Темп приросту ВВП, %	-	13,97	20,44	8,05	4,31	8,31	25,31	19,96	25,09	19,26
Частка капіталу у ВВП, %	12,69	12,76	11,96	12,12	13,14	9,33	4,77	4,88	5,27	4,35

Джерело: сформовано авторами на основі даних [4]

Зниження рівня капіталізації банківської системи України за аналізованим показником із 12,69% у 2010 р. до 4,35% у 2019 р. зумовлено кількома чинниками: 1) перевищенням темпів зростання ВВП над темпами зростання капіталу банків; 2) значним зменшенням кількості банків у банківській системі України у період 2015-2019 рр., і як наслідок – зменшення банківського капіталу, обсяг якого не перевищує значень 2014 р., хоча й зростає впродовж 2016-2018 рр. Враховуючи зміни у банківській системі внаслідок фінансової кризи 2014-2015 рр., різких змін валютного курсу, що вплинули на значення ВВП, цей показник є малоінформативним при аналізуванні у динаміці – доцільно здійснювати порівняння його значень у певні періоди із значеннями капіталізації банківської системи інших (еталонних або подібних) країн.

Таблиця 2.2

Структура капіталу банків України за 2010-2019 рр., %

Роки	Статутний капітал	Емісійні різниці	Незарєєстрований статутний капітал	Інший додатковий капітал	Резервні та інші фонди банку	Резерви переоцінки	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
2010	97,75	7,55	0,00	0,00	12,89	7,10	-25,28
2011	106,57	6,27	0,00	0,00	9,67	9,08	-31,58
2012	110,76	5,93	0,00	0,00	7,75	8,78	-33,23
2013	103,55	6,87	0,51	0,00	11,30	7,70	-29,93
2014	95,52	7,10	8,02	0,00	6,45	7,27	-24,36
2015	121,03	8,47	18,73	0,00	9,61	10,26	-68,11
2016	209,63	21,95	12,22	0,48	12,63	11,45	-168,35

2017	239,58	15,98	94,94	0,66	9,43	-4,28	-256,31
2018	305,42	8,15	6,47	4,01	10,92	14,63	-249,58
2019	292,06	8,80	2,88	3,98	11,97	10,94	-230,63

Джерело: сформовано авторами на основі даних [4]

Темп приросту ВВП є досить нерівномірним. Найменший темп приросту був у 2014 р. (4,31 %), а найбільший – в 2016 та в 2018 рр. (25,31 % та 25,09 % відповідно), проте якщо взяти до уваги в цих роках інфляцію, то зміна реального ВВП буде іншою. Темп приросту капіталу банків впродовж аналізованого періоду є також різним, що, в першу чергу, відображає стан фінансової сфери України у відповідні періоди (наявність криз, піднесення тощо), а також корелює із кількістю учасників системи. У табл. 2.2 наведено структуру капіталу банківської системи України за 2010-2019 рр.

Основну частку в структурі капіталу банків займає статутний капітал, який формується за рахунок коштів власників. Бачимо, що з 2016 р. він суттєво зростає (майже вдвічі). На це вплинула політика НБУ щодо збільшення норм власного капіталу банків (докапіталізація баків). Також вагому частку займає незареєстрований капітал, емісійні різниці та резерви. Негативний вплив на величину власного капіталу має непокритий збиток, який з 2016 р. до 2019 р. сягає більш ніж 100 %, тобто у посткризовий період відбувається накопичення непокритого збитку у банківській системі України.

У табл. 2.3 наведено поділ банків за величиною капіталу. Метою даного оцінювання є розмежування банків за величиною капіталу, адже чим більша величина капіталу, тим ефективніше і стабільніше функціонує банк. В свою чергу низький рівень капіталізації свідчить про малу надійність банку та його непривабливість для клієнтів.

Таблиця 2.3

Поділ банків за величиною власного капіталу за 2010-2019 рр.

	Менше 500 млн. грн		500-1000 млн. грн.		1000-5000 млн. грн.		Більше 5000 млн. грн.		Кількість банків, од.
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	
2010	138	77,09	16	8,94	19	10,61	6	3,35	179

2011	129	73,71	22	12,57	19	10,86	5	2,86	175
2012	128	73,14	19	10,86	22	12,57	6	3,43	175
2013	125	71,43	19	10,86	25	14,29	6	3,43	175
2014	130	72,22	21	11,67	22	12,22	7	3,89	180
2015	113	71,52	20	12,66	18	11,39	7	4,43	158
2016	80	73,39	12	11,01	13	11,93	4	3,67	109
2017	57	61,29	15	16,13	15	16,13	6	6,45	93
2018	48	57,14	13	15,48	14	16,67	9	10,71	84
2019	41	53,25	14	18,18	12	15,58	10	12,99	77

Джерело: сформовано та розраховано авторами на основі даних [4]

Хоча абсолютна кількість банків практично за усіма групами зменшувалася, проте у структурі банківської системи за критерієм обсягу капіталу відбулися певні зміни. Так, частка банків із обсягом капіталу понад 5000 млн. грн. зросла з 3,35% у 2010 р. до 12,99% у 2019 р., тобто збільшилася частка великих банків в банківській системі України. Значним було зменшення частки малих банків (із капіталом менше 500 млн. грн.) – із 77,09% у 2010 р. до 53,35% у 2019 р. Також мало місце зростання і проміжних груп банків за обсягом капіталу. У 2019 р. 15,58% банків мали капітал 1000-5000 млн. грн., а 18,18% - 500-1000 млн. грн. Такі зміни у банківській системі є позитивними та сприятимуть стабільному її функціонуванню.

Не зважаючи на велику кількість банків в банківській системі України, з табл. 2.4 бачимо, що у 2019 р. 49,96% (половина) капіталу банківської системи припадає лише на 5 банків. Найменше значення показника спостерігається на початку 2017 р., що пов'язане зі зменшенням загальної суми капіталу всієї банківської системи (збитковістю банківської діяльності) та окремих банків зокрема. Найбільше значення показника спостерігається у 2018 р., однією з причин чого є влиття коштів в банківську систему, а саме в АТ КБ «ПРИВАТБАНК», частка капіталу якого у 2019 р. становить 22,32% (для порівняння – у 2010 р. 8,54%, у 2017 р. – 10,24%), тобто практично чверть капіталу банківської системи України зосереджено в АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Кожен банк із топ-5 за обсягом капіталу збільшував частку капіталу у

банківській системі України впродовж аналізованого періоду, тобто має місце концентрація банківського капіталу.

Таблиця 2.4

Топ-5 банків України за часткою капіталу, за 2010-2019 рр.%

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	8,54	8,63	10,77	10,75	10,55	15,33	29,34	10,24	16,02	22,32
АТ «Ощадбанк»	13,63	12,07	11,35	10,65	10,62	15,36	7,84	12,07	19,75	10,91
АТ «РайффайзенБанк Аваль»	4,42	4,68	4,16	3,73	3,76	4,15	6,69	0,88	6,82	7,27
АТ «Укресімбанк»	9,04	12,67	11,40	10,49	9,39	9,14	-3,34	4,25	9,04	5,24
АТ «УКРСИББАНК»	4,08	3,53	0,81	1,54	1,38	1,20	1,92	0,91	3,49	4,22
Разом	39,72	41,57	38,49	37,16	35,69	45,19	42,46	28,36	55,13	49,96

Джерело: сформовано та розраховано авторами на основі даних [4]

Враховуючи значні зміни у банківській системі України, що відбулися під тиском фінансових криз та внаслідок імплементації міжнародних стандартів регулювання банківської діяльності, вважаємо за доцільне виконати порівняльне аналізування капіталізації банківських систем України, Польщі, Швейцарії та Німеччини (табл. 2.5) Середньорічний темп приросту капіталу банків в Україні становить 2,86%, активів – 9,09%, а зобов’язань – 5,36%, тобто темпи приросту капіталу є меншими за темпи приросту активів та зобов’язань. Найбільше зростання активів банківської системи України спостерігається у 2018 р. (на 50,95%), що пов’язано із зростання кредитних портфелів банків, які в загальній сумі активів становлять близько 30%. Вплив фінансової кризи бачимо по від’ємних значеннях темпів приросту аналізованих показників банківської системи України.

Таблиця 2.5

Темп приросту капіталу, активів та зобов’язань банків України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2011-2019 рр.

Країни	Показники	Темп приросту, %								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019

Україна	Капітал	14,57	12,9	9,46	13,16	-23,12	-35,9	22,67	35,15	-1,53
	Активи	7,86	11,91	6,92	13,34	3,07	-7,32	1,85	50,95	1,84
	Зобов'язання	6,79	11,74	6,48	13,37	7,72	-3,59	-0,67	6,38	1,19
Польща	Капітал	12,75	27,48	-3,89	-5,51	16,98	6,63	5,89	-10,16	10,72
	Активи	9,35	12,03	2,69	3,89	9,65	4,79	13,99	-0,38	8,12
	Зобов'язання	9,85	14,37	1,58	2,39	10,73	5,07	12,71	-1,83	8,48
Швейцарія	Капітал	0,21	0,48	-1,54	6,45	-5,33	4,69	2,49	-4,17	1,83
	Активи	1,74	2,89	-0,53	2,55	6,76	-0,51	2,49	4,77	-0,75
	Зобов'язання	1,75	2,91	-0,52	2,51	6,88	0,36	1,55	4,86	-0,77
Німеччина	Капітал	-0,48	3,42	4,1	3,22	6,44	6,33	3,9	15,98	1,4
	Активи	11,68	1,07	-1,99	-8,48	3,63	-1,76	1,66	-1,05	0,85
	Зобов'язання	12,47	0,93	-2,35	-9,22	3,43	-2,35	1,48	-2,45	0,79

Джерело: розраховано авторами на основі даних [4, 18, 19, 20]

Середньорічний темп приросту капіталу банків в Польщі становить 6,18%, активів – 7,04%, а зобов'язань – 6,91%. Аналогічно, як і в Україні, темп приросту капіталу є нижчим, ніж темпи приросту активів та зобов'язань, проте вони є вищими в Польщі, ніж в Україні. Кризові періоди в Польщі не співпадають із кризами в Україні, що свідчить про внутрішній характер фінансових явищ та процесів. Здійснивши аналізування темпів приросту капіталу, активів та зобов'язань банків Швейцарії за 2011-2019 рр., бачимо, що вони є нижчими, ніж в інших аналізованих країнах. Середньорічний темп приросту капіталу банків Швейцарії становить 0,5%, активів – 2,13%, а зобов'язань – 2,14%. Активи і зобов'язання зростають майже однаковими темпами впродовж усього аналізованого періоду, а капітал – значно повільнішими. Високо розвинута банківська система Швейцарії у аналізованому періоді практично не змінювалася – не піддавалася кризам та не реагувала на зміну кон'юнктури фінансового ринку на відміну від банківських систем України та Польщі.

Середньорічний темп приросту капіталу банків в Німеччині становить 4,83%, активів – 0,5%, а зобов'язань – 0,16%. Тобто зі всіх аналізованих країн лише в Німеччині капітал банків зростає набагато швидшими темпами, ніж активи та зобов'язання. Щодо капіталу, то він зростав найшвидшими темпами в 2018 р. (на 15,98% порівняно із 2017 р.). Найсуттєвіше зменшення відбулося в 2011 р. (-0,48%). Найбільше зростання активів спостерігається у 2011 р. (на

11,68%). Найбільший приріст зобов'язань спостерігається теж в 2011 р. (на 12,47%). Фактично 2011 р. для Німеччини є одним із ключових періодів відновлення банківської системи після негативного впливу світової фінансової кризи.

Таблиця 2.6

Частка капіталу в активах, зобов'язаннях та коштах клієнтів для банків України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2010-2019 рр.

Роки	Частка капіталу в активах,%				Частка капіталу в коштах клієнтів,%				Частка капіталу в зобов'язаннях,%			
	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина
2010	13,76	14,70	0,99	6,12	25,43	28,30	1,89	16,14	15,96	17,30	1,00	6,51
2011	14,62	15,10	0,98	5,45	23,03	29,20	1,91	15,47	17,12	17,80	0,99	5,76
2012	14,75	16,9	0,96	5,58	21,83	33,2	1,82	15,43	17,3	20,3	0,96	5,91
2013	15,1	15,9	0,95	5,92	28,48	30,3	1,70	15,76	17,78	19	0,95	6,3
2014	15,08	14,7	0,98	6,68	27,4	26,9	1,67	16,07	17,75	17,3	0,99	7,16
2015	11,24	15,5	0,87	6,86	20,62	29,1	1,50	16,74	12,67	18,4	0,88	7,37
2016	7,68	15,8	0,00	7,43	12,51	28,7	0,00	17,21	8,31	18,7	0,00	8,02
2017	9,95	14,8	0,92	7,59	14,55	27,9	1,60	17,34	11,05	17,4	0,92	8,21
2018	8,52	13,6	0,84	8,9	17,19	24,1	1,52	19,44	13,43	15,7	0,84	9,77
2019	8,44	13,8	0,86	8,95	17,53	24,5	1,53	19,1	14,28	16,1	0,87	9,82

Джерело: сформовано та розраховано авторами на основі даних [4, 18, 19, 20]

Порівняємо також структурні показники – частку капіталу в активах, зобов'язаннях та коштах клієнтів для банків України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2010-2019 рр. (табл. 2.6). Частка капіталу в активах є найвищою в Польщі, а найнижчою – у Швейцарії, що зумовлено високими ризиками ведення банківської діяльності, що потребують збільшеного фінансування за рахунок капіталу (і зменшеного – за рахунок зобов'язань) у порівнянні з країнами зі стійкими та розвинутими банківськими системами. Україна є близькою за значеннями цього показника до Польщі у період 2010-2014 рр., та до Німеччини у період 2015-2019 рр. Тобто внаслідок кризи 2014- 2015 рр. в Україні відбувається не лише реорганізація банківської системи, але й зміна структури капіталу банків. Частка капіталу в коштах клієнтів за 2010-2019 рр. зростала лише в Німеччині. Найбільшою у 2019 р. вона була в Польщі, а найнижчою – в Швейцарії. Аналогічною є ситуація і з часткою капіталу у

зобов'язаннях. Тобто можемо стверджувати, що НБУ доцільно враховувати досвід Німеччини при реорганізації та капіталізації банківської системи України, адже починаючи з 2012 р. вони стають схожими за структурними показниками, а от досвід Польщі був корисним у період 2010-2014 рр., проте в сучасних умовах банківські системи України та Польщі починають суттєво відрізнятися.

Результати розрахунку ефективності використання (рентабельності) капіталу та активів для банків України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2010-2019 рр. наведено в табл. 2.7. Висока волатильність рентабельності капіталу та активів банків України, перш за все, зумовлена впливом фінансових криз, невмінням зменшувати їхні негативні наслідки, проактивно реагувати на зміни господарської кон'юнктури тощо. Динамічність фінансової сфери вимагає цих вмінь та навиків, адже адаптивність не дає змоги ефективно вести банківську діяльність в сучасних мінливих ринкових умовах. Висока рентабельність капіталу у Швейцарії та стабільна рентабельність капіталу Польщі є ознаками проактивного банківського бізнесу в цих країнах, адже рентабельність активів у цих же країнах має стабільні додатні значення. Банківська система Німеччини функціонує в межах нульової ефективності по активах та практично нульової ефективності по капіталу, незначні коливання в яких то перевищують 0, то є нижчими 0.

Можемо стверджувати, що для банківської системи України першочерговим завданням є стабілізація фінансових результатів, для чого доцільно скористатися досвідом Німеччини, а от для подальшого розвитку та закріплення отриманих результатів можна буде впроваджувати досвід країн із прибутковими банківськими системами. Сьогодні ж значні коливання у показниках банківської діяльності не дають змоги забезпечити фінансову стабільність ні в банківській системі, ні в країні в цілому.

Таблиця 2.7

Результати розрахунку рентабельності капіталу та активів для банків України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2010-2019 рр.

Роки	Рентабельність капіталу, %				Рентабельність активів, %			
	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина
2010	-26,20	5,88	9,02	-1,03	-3,61	0,87	0,09	-0,06
2011	-9,46	5,64	40,08	-0,15	-1,38	0,85	0,39	-0,01
2012	-4,96	6,01	48,73	-0,17	-0,73	1,01	0,47	-0,01
2013	2,88	6,24	0,71	-0,04	0,43	0,99	0,01	0,00
2014	0,75	6,43	37,63	-0,33	0,11	0,95	0,37	-0,02
2015	-35,44	5,76	27,85	0,36	-3,99	0,90	0,24	0,02
2016	-75,74	4,35	56,99	0,47	-5,89	0,69	0,52	0,04
2017	-136,11	4,46	27,86	0,76	-12,75	0,66	0,26	0,06
2018	-16,50	4,89	35,90	0,47	-1,38	0,66	0,30	0,04
2019	5,96	4,22	41,55	-0,14	0,46	0,58	0,36	-0,01

Джерело: розраховано авторами на основі даних [4, 18, 19, 20]

На заключному етапі порівняльного аналізування банківських систем України, Польщі, Швейцарії та Німеччини виконаємо розрахунок та порівняння коефіцієнтів фінансової незалежності та капіталізації за 2010-2019 рр. (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової незалежності та капіталізації банківських систем України, Польщі, Швейцарії та Німеччини за 2010-2019 рр.

Роки	Коефіцієнт фінансової незалежності, %				Коефіцієнт капіталізації, %			
	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина	Україна	Польща	Швейцарія	Німеччина
2010	15,96	17,28	1,00	6,51	12,69	13,66	4,02	12,13
2011	17,12	17,82	0,99	5,76	12,76	14,15	4,55	12,09
2012	17,30	20,27	0,96	5,91	11,96	16,35	3,81	11,35
2013	17,78	18,98	0,95	6,30	12,12	16,59	3,93	12,55
2014	17,75	17,26	0,99	7,16	13,14	14,97	4,06	12,25
2015	12,67	18,41	0,88	7,37	9,33	16,84	3,73	12,51
2016	8,42	18,73	0,92	8,02	4,77	20,50	4,08	15,39
2017	10,40	17,40	0,92	8,21	4,88	21,97	4,23	15,50
2018	13,22	15,69	0,84	9,77	5,27	17,68	4,00	17,02
2019	12,29	16,07	0,87	9,82	4,35	17,60	3,93	16,00

Джерело: розраховано авторами на основі даних [4, 18, 19, 20]

Коефіцієнт фінансової незалежності банківської системи України впродовж аналізованого періоду постійно змінюється як в позитивному, так і в негативному напрямі. Середнє значення показника становить 14,29% – це означає, що капітал покриває 14,29% активів. Щодо коефіцієнта фінансової незалежності банківської системи Польщі, то тут ситуація дещо краща, ніж в

Україні. Середнє значення становить 17,80%, тобто капітал покриває 17,80% активів. Динаміка коефіцієнта фінансової незалежності банківської системи Швейцарії значно відрізняється від інших країн – його середнє значення становить 0,93%. Коефіцієнт фінансової незалежності банківської системи Німеччини впродовж аналізованого періоду є значно меншим, ніж в Україні і Польщі, проте більший, ніж у Швейцарії, а його середнє значення дорівнює 7,48%. Порівнюючи значення коефіцієнта фінансової автономії та капіталізації для чотирьох аналізованих країн, бачимо, що для Швейцарії характерний низький рівень капіталізації (близько 4%), а от для Німеччини та Польщі – доволі високий – 16-17% у 2019 р. Загальною тенденцією є зростання капіталізації банківської системи Польщі та Німеччини впродовж аналізованого періоду та стабільність капіталізації банківської системи Швейцарії. В Україні ж мало місце зниження капіталізації банківської системи із максимальних 13,14% у 2014 р. до поточних 4,35% (у 2019 р.).

НБУ доцільно враховувати досвід Німеччини при реорганізації та капіталізації банківської системи України, адже починаючи з 2012 р. вони стають схожими за структурними показниками, а от досвід Польщі був корисним у період 2010-2014 рр., проте в сучасних умовах банківські системи України та Польщі починають суттєво відрізнятися. Для банківської системи України першочерговим завданням є стабілізація фінансових результатів, для чого доцільно скористатися досвідом Німеччини, а от для подальшого розвитку та закріплення отриманих результатів можна буде впроваджувати досвід країн із прибутковими банківськими системами. Виконане дослідження показало низький рівень капіталізації банківської системи України, дало змогу виявити перспективи застосування досвіду управління капіталізацією банківської системи інших країн в умовах української економіки.

2.2. Система регулювання рівня капіталізації банків в Україні

Стабільний розвиток банківського сектора має безпосередній вплив на економічне зростання, оскільки саме банки як фінансові посередники насичують економіку фінансовими ресурсами. Для виконання цієї функції їм необхідно сформувати достатній обсяг капіталу. При цьому чим більшим є його розмір, тим банк, а загалом і банківська система, є надійнішими, мають перспективи подальшого розвитку.

Капітал банку є тим якісним показником, який відображає надійність банку, стійкість до можливих криз, а також здатність до успішного розвитку. Крім того, він є своєрідною «подушкою безпеки», яка захищає банк від ризиків, несприятливих економічних умов; достатній його рівень є гарантом забезпечення успішної діяльності банку. Таким чином, необхідний обсяг капіталу – підґрунтя для того, щоб банк зміг функціонувати на ринку банківських послуг, конкурувати з іншими фінансовими посередниками.

Банківський капітал – найважливіший показник, за допомогою якого можна оцінити перспективи банківського сектора загалом та конкретного банку зокрема. Його розмір визначає масштаби операцій банку. Необхідним є формування достатнього обсягу капіталу для ефективного функціонування на ринку. Потрібно врахувати, що негативна також надлишкова капіталізація, оскільки грошові кошти не використовуються для проведення кредитноінвестиційних операцій. Це зменшує рентабельність банківського бізнесу. Недостатній рівень капіталізації звужує можливості банку. Тому важливим завданням є підтримання необхідного розміру капіталу банків, щоб, з одного боку, банк мав достатній «рівень захисту», з іншого – стимулював зростання реальної економіки.

Банківський капітал передбачає декілька різновидів капіталів, які мають різні призначення, зокрема: статутний, регулятивний, власний, але у підсумку їхньою головною функцією є підтримання фінансової стабільності банківської системи.

Проблема необхідного розміру власного капіталу банку, а також капіталізації всієї банківської системи особливо гостро постає і є актуальною у період кризи та наступні роки після неї, оскільки при недостатньому обсязі капіталу банк стикається з різними фінансовими проблемами, для вирішення яких першочергово треба сформувати потрібний обсяг капіталу, щоб втриматися на ринку і не втратити платоспроможність. Події у банківському секторі України протягом 2014-2015 рр. демонструють низький рівень капіталізації банків, що підтверджується кількістю банків, які визнано неплатоспроможними, та щодо яких проводиться процедура ліквідації: станом на 01.09.2015р. у 8 банках введено тимчасову адміністрацію, а на стадії ліквідації перебувають 44 банки.

Для аналізу ми взяли період з 2011р., який став початком відновлення економіки та фінансового сектора після світової фінансової кризи, і до сьогоднішнього дня. Відповідно до даних на 01.01.2011р. темп зростання ВВП становить 118% порівняно з попереднім роком, активи банків і власний капітал теж зростають, що відображає вплив банків на економічне зростання країни. Проте у цей період банки ще отримували збитки, які у наступні роки мали тенденцію до скорочення. ВВП з 2012р. в абсолютному значенні демонструє зростання, однак темпи зростання зменшуються. Темпи зростання активів і капіталу банків мають нестійку тенденцію. У період 2011- 2014 рр. темпи зростання капіталу випереджали темпи зростання активів, що є позитивним явищем, оскільки свідчить про створення страхового резерву ліквідності банками. Станом на 01.01.2015р. темпи зростання активів – 103,3%, а капітал зменшується – 76,88%. Зростання активів пояснюється не збільшенням кредитування чи інвестиційних операцій, а необхідністю перерахунку балансових позицій через девальвацію гривні. Капітал зменшився тому, що резерви за активними операціями значно вичерпалися через систематичну збиткову діяльність вітчизняних банків протягом тривалого періоду, а також із-за низької якості активів системи.

Кризові тенденції 2015р. відобразились на основних показниках банківської діяльності – на 01.01.2016р. відбулось зменшення активів і власного капіталу через зупинення кредитування, погіршення якості активів, а також у зв'язку з потребою доформувати резерви за такими операціями. Це відобразилось на показнику рентабельності активів – його значення на початок 2016р. становило (-) 5,46%.

Порівняємо розміри власного (ВК), статутного (СК) і регулятивного капіталів (РК), а також темпи їхнього зростання. Протягом 2010-2013 рр. (табл. 2.9) власний, статутний і регулятивний капітали зростають, однак різними темпами, а також спостерігається тенденція перевищення статутного капіталу над власним.

Це можна пояснити тривалою збитковістю банків, а також підвищенням вимог регулятора до капіталу банків. Основним складовим регулятивного капіталу є саме статутний капітал, тому акціонери почали його нарощувати. Таким чином, у цей період статутний капітал є більшим, ніж власний.

Таблиця 2.9

Розмір капіталу банків за 2010-2016 рр.

Період	ВК, млн грн.	СК, млн грн.	РК, млн грн.
01.01.2010р.	115 175	119 189	135 802
01.01.2011р.	137 725	145 857	160 897
01.01.2012р.	155 487	171 865	178 454
01.01.2013р.	169 320	175 204	178 909
01.01.2014р.	192 599	185 239	204 976
01.01.2015р.	148 023	180 150	188 949
01.01.2016р.	103 713	206 387	130 974

Джерело: розроблено автором на основі: [21].

Економічна ситуація в Україні 2014р. значно погіршилася. Спостерігалось стрімке падіння обсягів виробництва всіх основних видів економічної діяльності, крім сільського господарства. Відбувалося зростання

інфляційного тиску на економіку, що супроводжувалося падінням реальних доходів населення та відповідно зниженням його купівельної спроможності. Серед основних чинників, що зумовлювали негативні економічні тенденції у 2014р., були анексія АР Крим і військові дії на сході країни, розрив міжрегіональних зв'язків, звуження як зовнішнього, так і внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників, скорочення державного фінансування, погіршення фінансових результатів підприємств тощо. Водночас високий урожай зернових, зібраний аграріями в звітному році, та лібералізація умов доступу вітчизняних товарів на ринки ЄС мали позитивний вплив на економіку країни. У 2014р. відбулося погіршення показників майже усіх галузей економіки України. Як результат – реальний ВВП знизився за підсумками року на 6,8%. Номінальний ВВП у звітному періоді дорівнював 1 566,7 млрд грн. і порівняно з 2013 роком збільшився на 6,9% [25]. 2014р. був складним і для фінансової сфери. Населення, відчуваючи хвилю кризи у банківському секторі, почало інтенсивно забирати свої заощадження з банків.

За цей період було вилучено майже третину депозитів.

Для підвищення абсолютного рівня капіталізації НБУ прийняв постанову № 464, відповідно до якої банки, які створені з серпня 2014р., повинні сформувати статутний капітал в сумі не менше 500 млн грн., а ті банки, що вже функціонують на ринку банківських послуг, повинні поетапно (протягом 10 років) збільшувати його розмір. У табл. 2.10. відображено обсяги капіталу банків.

Власний капітал банків складається з: статутного капіталу, емісійних різниць, незареєстрованих внесків до статутного капіталу, нерозподіленого прибутку, резервних та інших фондів, резервів переоцінки. Статутний капітал банків протягом аналізованого періоду зростає, лише на початку 2015р. зменшився на 4,7 млрд грн., надалі станом на 01.01.2016р. зріс на 27,17 млрд грн. або на 15%. Таке зростання є позитивним і пояснюється бажанням і

спроможністю акціонерів «вливати» капітал у банки, щоб не допустити банкрутства.

Позитивним є збільшення частки резервних фондів з 9,61% на 01.01.2015р. до 11,4% на 01.01.2016р.

Розмір капіталу банків України

Обсяг капіталу	Власний капітал, к-сть банків		Статутний капітал, к-сть банків	
	01.01.2015р.	01.01.2016р.	01.01.2015р.	01.01.2016р.
До 500 млн грн.	112	79	114	81
Від 500 млн до 1 млрд	19	12	13	6
1-5 млрд	17	13	20	13
Більше 5 млрд грн.	7	4	8	8
Разом	155	108	155	108

Джерело: розроблено автором на основі: [21].

Зросла частка емісійних різниць з 7,1% на 01.01.2014р. до 19,82% на 01.01.2016р. та резервів переоцінки з 7,27% до 10,33% відповідно за ті ж періоди. Це пов'язано зі значною девальвацією гривні.

Нерозподілений прибуток, а у нашій ситуації – це непокритий збиток, на 01.01.2013р. становив 50 млрд грн., на 01.01.2014р. – 46 млрд грн., на 01.01.2015р. – 100 млрд грн., на 01.01.2016р. – 157 млрд грн. Збитки загалом у банківській системі були спричинені погіршенням якості активів та збільшенням відрахувань у резерви. Для прикладу, у 2014р. банками було здійснено відрахування у резерви на суму 103 млрд грн. (загальні збитки за 2014р. становили 53 млрд грн.).

Капітал банку має покривати збитки від поточної діяльності, захищати інтереси вкладників і кредиторів. Він є регулятором діяльності банку, оскільки НБУ може змінювати компоненти власного капіталу і таким чином здійснювати непрямий вплив на банк.

Складові капіталу можуть мати різні форми, строки погашення і рівні ризику та мають відповідати таким основним характеристикам, як: постійність, здатність покривати збитки банку, а також законному

підпорядкуванню інвесторам та іншим кредиторам. Сукупність цих ознак формує оцінку якості капіталу [44].

Актуальною у сьогоднішніх умовах є проблема штучного завищення розміру капіталу, що передбачає: на балансі банку є достатній обсяг капіталу для покриття ризиків, а насправді його збільшено за допомогою бухгалтерських проводок. Проаналізувавши складові власного капіталу банків, можемо побачити, що за допомогою деяких елементів можна штучно збільшити його розмір. Такими компонентами, на нашу думку, є емісійні різниці та резерви переоцінки

Протягом аналізованого періоду спостерігалась ситуація зі зростанням частки емісійних різниць у структурі власного капіталу банків. Це пов'язано зі значною девальвацією гривні та необхідністю курсової переоцінки. Банки першої групи (Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, Укрсиббанк) мають частку емісійних різниць у межах від 15% до 59%. Другої групи – від 14% до 208%, третьої – 242%. Найбільшу частку емісійних різниць у структурі капіталу мають Універсал Банк та Правекс-банк 208,13 та 202,07%, відповідно. Така тенденція загрозна для банків, оскільки капітал банків є штучно завищений через падіння курсу гривні. Якщо теоретично уявити ситуацію, що гривня значно зміцнить свої позиції, то, відповідно, капітал таких банків впаде до мінімальних значень, що у свою чергу зобов'язує НБУ вживати адекватних заходів впливу.

Коефіцієнт капіталізації у середньому за першою групою банків коливається у межах від 9,04% до 14,22%, що при рекомендованому значенні не досягає необхідного рівня. Тобто, у структурі пасивів власний капітал займає незначну частку, натомість переважають зобов'язання фізичних та юридичних осіб. Якщо теоретично уявити ситуацію, що фізичні та юридичні особи посилено вилучатимуть вкладені кошти, то для банківських установ це матиме руйнівні наслідки. Тому банкам цієї групи доцільним є нарощування власного капіталу.

Відношення статутного капіталу до власного демонструє значення у межах від 82,52% до 203,13. У цілому, за даними рис. 3.4, значення цього показника є близьким до 100% на більшість звітних дат.

Кризові тенденції в економіці знайшли своє віддзеркалення у банківській системі. Найбільші банки концентрують у собі підвищені ризики. Тому для них важливим завданням залишається підвищення абсолютного розміру власного капіталу та покращення якості складових його елементів. Це дозволить банкам залишатись платоспроможними, у кризових умовах не лише не збанкрутувати, а й своєчасно проводити розрахунки за своїми зобов'язаннями.

Не менш важливого значення відіграє робота з власниками щодо можливостей інвестування. Дотримання цих рекомендацій сприятиме надійній роботі банку, підтриманню довіри до банківської установи; забезпечуватиме захист інтересів вкладників, кредиторів; загалом визначатиме ефективність і перспективи розвитку банку.

Основними чинниками, що здійснюють безпосередній вплив на рівень капіталізації банківської системи України (макрорівень) є такі:

□ макроекономічна ситуація у країні – наявність чи відсутність позитивних умов для розвитку національної економіки, що мають безпосередній вплив на банківський сектор:

□ ринкова кон'юнктура – певна економічна ситуацію на ринку, що складається сприятливим чином для підвищення рівня забезпечення капіталом банківської системи;

□ рівень розвитку фондового ринку – як один зі напрямів підвищення капіталізації банків України, що створює можливості залучення капіталу через відповідні канали;

□ регулятивна політика НБУ – система методів та інструментів управління банківським сектором з метою гарантування його стабільного розвитку і підтримання оптимального рівня капіталізації системи;

□ глобалізація як можливість виходу на зовнішні ринки для залучення додаткових ресурсів.

Проблема капіталізації є одним зі стримуючих факторів розвитку вітчизняної економіки. Національному банку як регулятору та гаранту стабільності банківської системи необхідно подбати про належний рівень капіталізації банків, оскільки він є запорукою успішного розвитку як банку, так і банківської системи.

РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1. Напрями підвищення рівня капіталізації вітчизняних державних банків

Досвід Великої рецесії довів, що суттєвий вплив на боргоутворення здійснюється з боку банківської системи, а несвоєчасна ідентифікація загроз недостатньої капіталізації призводить до значного нарощування публічного боргу в багатьох економіках світу. Проведення досліджень щодо виявлення комплексних загроз сфері держборгу з боку фінансового ринку та пошук шляхів їх нівелювання, є важливим науковим завданням, його вирішення може сприяти зменшенню бюджетних витрат. Удосконалення боргових інструментів, що використовуються з метою формування коштів для капіталізації держбанків, передусім має бути спрямовано на оптимізацію ризиків, пов'язаних з їхнім залученням. Загалом таке удосконалення має покращувати складові системи управління борговими ризиками, але також діяльність державних банків – кредитування, залучення депозитів від фізичних та юридичних осіб. Здійснення держзапозичень для капіталізації банків, якими управляє держава, не повинно призводити до виникнення бюджетної та боргової дестабілізації. Досягнення стійкого економічного зростання в Україні можливе на основі оптимізації підходів до управління публічними фінансами, тому дослідження і вдосконалення теоретикометодологічних засад управління рівнем капіталізації державних банків становить актуальну наукову проблематику.

Питанням удосконалення підходів до управління рівнем капіталізації державних банків в сучасних умовах, посилення боргової стійкості присвячені праці вітчизняних вчених Т. Богдан, І. Луніної, О. Лютого, В. Міщенко,

М. Пасічного, І. Чугунова та інших. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики здійснили зарубіжні економісти, зокрема Р. Барро, Дж. Б'юкенен, П. Кругман, А. Лаффер, Р. Масгрейв, Н. Рубіні, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, В. Танзі та інші.

Метою статті є обґрунтування основних напрямів оптимізації рівня капіталізації державних банків в Україні на середньо- і довгострокову перспективу.

Об'єктом дослідження є процес управління капіталізацією державних банків.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади корекції рівня капіталізації державних банків в Україні.

За сучасного рівня розвитку публічних фінансів головними ризиками, що виникають при капіталізації банків є ризик рефінансування та бюджетний [12]. Вони формуються впливами обсягу витрат, що пов'язані з виплатою відсотків за капіталізаційними ОВДП, та обсягу доходів держбюджету [5]. Слід враховувати часові особливості: при здійсненні запозичень у великих обсягах виникають пікові бюджетні навантаження. Характерними прикладами таких капіталізаційних запозичень є запозичення обсягами 23,3 млрд грн та 16,6 млрд грн у 2009 та 2014 роках відповідно. Найбільший обсяг капіталізаційних коштів впродовж 2008–2020 років отримав ПАТ «Ощадбанк» [10].

Динаміка виплат з обслуговування ОВДП, випущених для капіталізації цього банку, свідчить про нерівномірність навантаження на видаткову частину держбюджету. У 2009 та 2010 роках обсяг виплат за процентами становив 1,15 млрд грн, протягом 2011–2014 роках цей обсяг зріс з 1,18 млрд грн до 1,34 млрд грн (рис. 1). Пік виплат було досягнуто у 2015 та 2016 роках – їх обсяг сягнув 2,16 млрд грн та 2,31 млрд грн. Це зумовлено випуском ОВДП у великих обсягах у грудні 2014 року (11,6 млрд грн) і січні 2016 року (5,0 млрд грн). В 2017–2020 роках обсяг виплат скоротився, і залишався приблизно однаковим

із незначною тенденцією до скорочення з майбутнього обслуговування ОВДП вказує на зниження рівня виплат, за умови, що уряд України не буде здійснювати будь-які нові операції з капіталізації ПАТ «Ощадбанк» [2]. Зазначені виплати генерують ризики у сфері управління державним боргом, оскільки збільшують первинний дефіцит бюджету, та стимулюють пошук шляхів вдосконалення інструментів капіталізації державних банків [11].

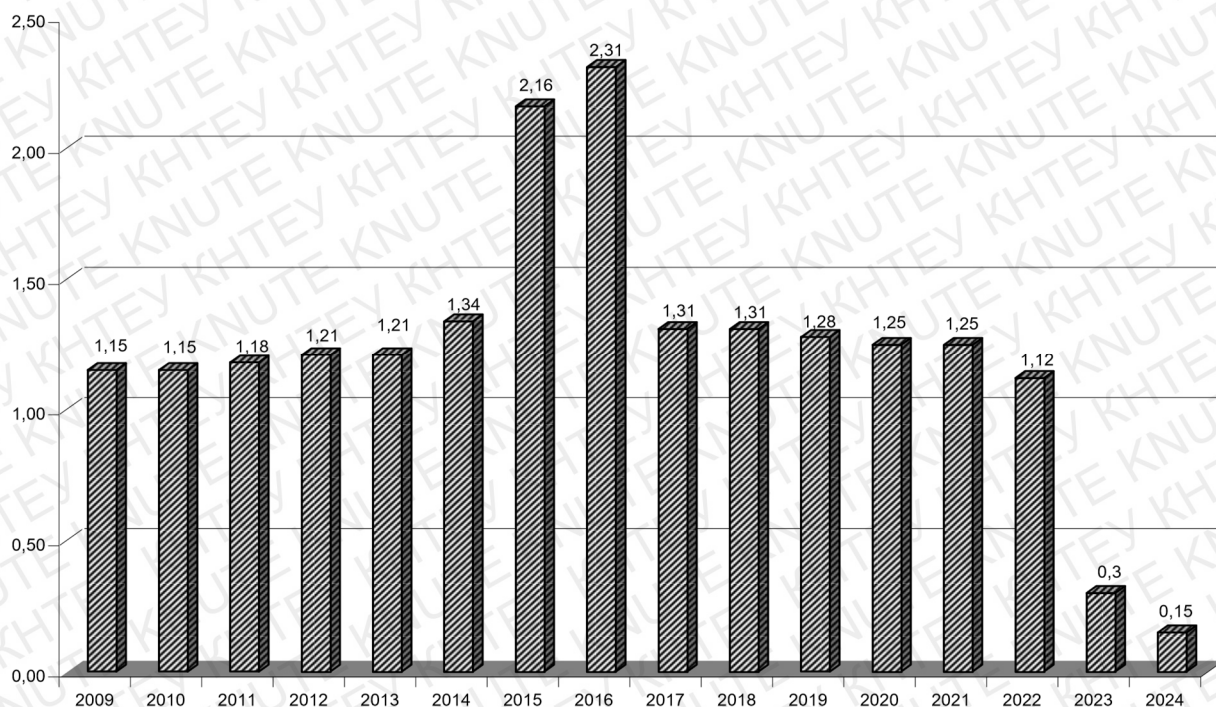

Рис. 3.1. Динаміка виплат з обслуговування ОВДП, випущених для капіталізації ПАТ «Ощадбанк» протягом 2008–2020 років *, млрд грн

* з 2021 року – прогнозні дані

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Національного Банку України [10]

Пошук можливостей удосконалення інструментарію капіталізації державних банків повинен враховувати принципи, закладені Бюджетним кодексом України. Ст. 7 Кодексу визначає необхідність застосування принципу збалансованості: повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень на відповідний період [3]. Таким чином, вдосконалений інструментарій повинен зменшувати первинний дефіцит

бюджету за рахунок зменшення видатків на обслуговування капіталізаційних ОВДП, зменшувати необхідність нових запозичень з метою додаткової капіталізації.

Капіталізація держбанків за рахунок ОВДП і подальше обслуговування процентних виплат за ними не відповідає бюджетному принципу справедливості, який будується на засадах справедливого, неупередженого розподілу суспільного багатства, до якого належать фінансові ресурси держбюджету [8]. Таким чином, якщо державна підтримка у вигляді капіталізації за допомогою випуску ОВДП та подальша сплата процентів за ними здійснювана за рахунок бюджету доступна лише для п'яти із сотні банків, то це можна кваліфікувати як порушення принципу справедливості.

Збільшення статутного капіталу держбанків за рахунок випуску ОВДП є особливою формою відносин у системі публічних фінансів. Для дотримання принципів справедливості та збалансованості, капіталізація за рахунок боргових запозичень може здійснюватися на умовах платності для тих банків, на користь яких вона проводиться. Умови платності вже тривалий час застосовуються, зокрема, при наданні державних гарантій. Згідно з нормами Бюджетного кодексу отримувач державних коштів зобов'язується відшкодувати витрати державного (місцевого) бюджету, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань. Подібне зобов'язання оформлюється у вигляді договору між Міністерством фінансів України та одержувачем державних коштів.

Аналогічний підхід може бути застосований і з метою компенсації видатків бюджету, пов'язаних з обслуговуванням капіталізаційних ОВДП, що сприятиме виконанню принципів справедливості і збалансованості, зменшуватиме рівень дефіциту держбюджету. Джерелом компенсації видатків, пов'язаних з виплатою процентів, можуть бути доходи тих держбанків, що отримали капіталізаційні кошти, та доходи НБУ, який є власником капіталізаційних ОВДП. Шлях удосконалення інструментів

капіталізації державних банків знаходиться у площині застосування механізмів компенсації бюджетних видатків. Такі механізми дадуть змогу, поперше, зменшувати дефіцит державного бюджету, а по-друге, вводити у дію економічні чинники. Зокрема перетворять фінансові ресурси для державних банків з безкоштовних на платні, як це є для всіх інших банків. Запровадження компенсаторних механізмів та потенційна перспектива зменшення прибутку банків може вплинути на процес прийняття ними рішень щодо необхідності проведення капіталізації за рахунок випуску державних боргових інструментів та обсягу останніх.

Найбільшу питому вагу у доходах НБУ мають процентні, до яких належать доходи за: – розміщеними коштами до запитання та строковими депозитами, а також коштами за рахунками в МВФ; – кредитами, що надані уряду, банкам та іншим позичальникам; – цінними паперами в борговому портфелі НБУ, портфелі на продаж та в портфелі до погашення; – інші процентні доходи [10]. Зміни до Бюджетного кодексу повинні враховувати норму щодо обов'язкового укладання договору між Міністерством фінансів та відповідною банківською установою, яка отримуватиме кошти для збільшення статутного фонду за рахунок ОВДП [4, 12]. Цей договір повинен містити умови стосовно компенсації видатків державного бюджету, пов'язаних з обслуговуванням капіталізаційних ОВДП. Зазначені норми Бюджетного кодексу обумовлюватимуть планування відповідних заходів при розробці та затвердженні Середньострокової стратегії управління державним боргом, яка формує державну боргову політику на трирічний період. Стратегія управління державним боргом формується на основі прогнозних макроекономічних показників, результатах проведеного аналізу наявних боргових зобов'язань держави, прогнозів щодо потреб держави у фінансових ресурсах. Такий документ затверджується Кабінетом Міністрів України і визначає шляхи та способи розв'язання проблем у сфері управління державним боргом.

Програма управління державним боргом включає перелік боргових інструментів, за допомогою яких здійснюватиметься фінансування державного бюджету протягом найближчого року, оцінку ризиків та заходи із співпраці з міжнародними рейтинговими агенціями для попередження можливого зниження суверенного кредитного рейтингу [11].

Окреслені кроки щодо запровадження механізму компенсації видатків державного бюджету необхідно включати і до Плану заходів з приведення рівня загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до вимог, встановлених ст. 18 Бюджетного кодексу, оскільки ще з 2014 року цей показник суттєво перевищує граничний рівень, який визначено на рівні 60 % [3]. Про складність цього питання свідчить той факт, що з моменту перевищення граничного рівня співвідношення державного та гарантованого державою боргом до ВВП і до середини 2020 року такий план урядом України так і не було розроблено [11, 12].

В рамках валютного союзу країн-членів ЄС для зменшення ризиків у банківському секторі було розроблено Європейський механізм стабільності (*European Stability Mechanism, ESM*). У грудні 2012 року Рада голів урядів країн-членів ЄС для моніторингу процесів рекапіталізації банківських установ створила Єдиний контрольний механізм (*SSM*). Цей механізм виник з огляду на слабкість та неефективність контролю за банківським сектором з боку відповідних національних органів держав-членів [5]. Крім того, як показав досвід, проблеми банківського сектору однієї країни часто перекидалися через кордони на інші країни, оскільки банківські установи мають багато філій в різних державах Європи.

З метою підвищення ефективності механізмів капіталізації банківських установ в країнах Європейського Союзу постійно змінюються стандарти та нормативи функціонування банківської системи. У першу чергу це стосується рівня достатності капіталу того чи іншого банку, який визначається у пакеті міжнародних банківських нормативів Базель III. Цей пакет нормативів

спрямовано на забезпечення підвищення міцності і стабільності міжнародної банківської системи за рахунок єдиної бази пруденційного регулювання. Так, коефіцієнт достатності основного капіталу першого рівня, до якого включаються звичайні акції плюс нерозподілений прибуток, щодо сукупних активів, зважених за рівнем ризику, повинен складати не менше 4,5 %. Окрім цього, банківські установи повинні сформувати резервний капітал у розмірі 2,5 % від активів. Якщо при наданні допомоги для капіталізації, бенефіціар має коефіцієнт достатності основного капіталу менше ніж 4,5 % , уряд та керівництво банківської установи повинні вжити заходи для досягнення цього рівня. Після цього механізм ESM може бути застосований для здійснення капіталізації банку, який є значущим для банківської системи держави [7].

Удосконалення дії інструментів боргової політики, що використовуються для капіталізації банківських установ, як свідчить досвід європейських країн, повинно відбуватися на основі координації дій регуляторів банківської сфери та органів, що формують політику держави у фінансовій сфері. Метою такою координації повинно бути налагодження обміну інформації та оцінка можливих ризиків для сфери державних фінансів у найближчій та середньостроковій перспективі. Спектр ризиків повинен охоплювати усі канали, якими пересуваються банківський капітал. При цьому контрольні функції держави повинні забезпечувати збереження конфіденційності банківської інформації.

Серед заходів, спрямованих на підвищення ефективності дій механізмів капіталізації банків важливу роль відіграють принципи прозорості та відкритості. Періодичність розкриття інформації, пов'язаною з реалізацією рішень уряду та Національного банку щодо капіталізації державних банків, може значно зменшувати негативний ефект від впливу чинників, що, зазвичай, пов'язані з посиленням кризи. Історичний досвід свідчить про те, що інформаційні спекуляції з боку державних органів щодо стану справ у банківській сфері під час кризи лише підсилювали дію негативних чинників.

Важливим є створення моделей попереднього попередження вразливості банківського сектору та загрози для сфери управління державним боргом. Вказана модель може бути доповнена аналітичним блоком, спрямованим на оцінку ризиків для зниження суверенного рейтингу країни. Удосконалення боргових капіталізаційних інструментів слід здійснювати в рамках оптимізації ризиків, що діють в системі управління державним боргом.

Здійснення державних запозичень для капіталізації банків не повинно відігравати роль дестабілізаційного чинника в системі державних фінансів. Покращення дії інструментів, що використовуються для проведення капіталізації державних банків повинно базуватися на принципах, що визначаються Бюджетним кодексом України, основними з яких є принцип збалансованості та справедливості.

Для дотримання вказаних принципів необхідно запровадити механізм компенсації видатків державного бюджету за процентними виплатами з ОВДП, які було використано для проведення капіталізації державних банків. Прикладом застосування умови платності в Україні є норми законодавства при наданні державних гарантій. Такі механізми дають змогу, по-перше, зменшувати дефіцит державного бюджету, а по-друге, вводити у дію економічні чинники. Ці чинники обумовлюватимуть перетворення фінансових ресурсів для державних банків з безкоштовної на платну основу. Відповідно до норм Закону України «Про банки та банківську діяльність» питання щодо розподілу прибутку належать до компетенції наглядової ради державного банку, яку, у свою чергу, формує держава. Враховуючи це, не потрібно приймати жодних нових законодавчих норм.

Джерелом для компенсації видатків державного бюджету, пов'язаних з виплатою процентів може бути доходи державних банків, які отримали кошти для проведення капіталізації та доходи НБУ, який є власником капіталізаційних ОВДП. Як приклад взято показники діяльності ПАТ «Ощадбанк», який отримав найбільший обсяг державної допомоги за рахунок

випуску облігацій внутрішньої державної політики. Розмір компенсації обраховано за двома варіантами. Перший – за ставкою 20 % від суми прибутку, а другий – за ставкою 30 %. Згідно з розрахунками, якщо б механізм компенсації діяв по відношенню до прибутку ПАТ «Ощадбанк» з 2009 року за першим сценарієм економія для державного бюджету могла б становити 1,67 млрд грн. За другим сценарієм компенсація могла б дорівнювати 2,5 млрд грн або 12,7 % від обсягу видатків [10].

Таким чином, з метою підвищення якості розробки та прийняття управлінських рішень щодо здійснення капіталізації державних банків з використанням облігацій внутрішньої державної позики у Бюджетному кодексі України слід передбачити норму, яка буде встановлювати необхідність прийняття Кабінетом Міністрів України та Національним банком України Програми підтримки державних банків. Така Програма буде ґрунтуватися на результатах проведеної експертизи з боку Міністерства економічного розвитку і торгівлі та Міністерства фінансів щодо потреб державних банків у фінансових ресурсах, які будуть отримані за рахунок випуску внутрішніх позик. Зміни до Бюджетного кодексу також повинні враховувати норму щодо обов'язкового укладання договору між Міністерством фінансів та відповідною банківською установою, яка отримуватиме кошти для збільшення статутного фонду за рахунок ОВДП. Цей договір повинен містити умови стосовно компенсації видатків державного бюджету, пов'язаних з обслуговуванням капіталізаційних ОВДП. Зміни у Бюджетного кодексу обумовлюватимуть планування відповідних заходів при розробці та затвердженні Середньострокової стратегії управління державним боргом, яка формує державну боргову політику на трирічний період. Для забезпечення повного охоплення системи управлінських рішень у борговій сфері здійснення компенсаційних заходів слід передбачити також у Програмі управління державним боргом, яка щорічно розробляється Міністерством фінансів України.

3.2. Механізм оцінювання достатності капіталу банків

Банки України постійно функціонують в умовах турбулентного операційного середовища, що генерує загрози, які вимагають покриття власними коштами. Наразі додатковий тиск на діяльність банків здійснює функціонування в умовах пандемії коронавірусної інфекції COVID-19. Вплив цієї загрози для банків значний та важко передбачуваний, при цьому він має багаторівневі ефекти та наслідки. У таких умовах банкам необхідно переглянути стратегічні цілі, бізнес-стратегії, та за потреби, трансформувати бізнес-модель у консервативнішу (перейти в «зону обережності»). Це в першу чергу вимагає нарощування капіталу та пошук й удосконалення механізмів забезпечення його достатності на мікро- та макрорівнях банківської системи. За таких обставин комплексне дослідження питання достатності капіталу стає особливо актуальним та має практичну спрямованість.

Капітал банку – це спеціально створені фонди та резерви, що перебувають у користуванні банку впродовж усього періоду його функціонування та призначені для забезпечення його стійкості на основі абсорбції втрат. Для того, щоб ґрунтовно підійти до розкриття поняття «достатність капіталу банку», необхідно визначити значущість капіталу в діяльності банку через ті функції, що він виконує. До них переважна більшість науковців [1-3] відносять:

«захисну (буфер для поглинання неочікуваних втрат та зниження вартості активів, які в іншому випадку можуть призвести до банкрутства банку, та забезпечення захисту незастрахованих вкладників і кредиторів у разі його ліквідації); оперативну (основне джерело ресурсів для організації безперервної діяльності, формування та розвитку матеріальної бази банку, що забезпечує умови для організаційного зростання); регулятивну (через фіксацію вимог до розміру та структури капіталу

регуляторні та наглядові органи впливають на діяльність банку).

Для виконання цих функцій на належному рівні капітал банку має бути достатнім, тобто банк має бути достатньо капіталізованим. При цьому пропонуємо дуалістичне розуміння достатності капіталу банку:

за якісним підходом – як здатність протистояти негативному впливу ендогенних факторів та компенсувати наслідки реалізації банківських ризиків для збереження максимальної ефективності банківської діяльності; за кількісним підходом – як рівень відповідності вимогам банківського нагляду та комплексу внутрішніх індикаторів, що надають критеріальні оцінки параметрів достатності капіталу з виділенням капіталізованого, квазікапіталізованого та недокапіталізованого банків.

Перший напрям розглядаємо як регуляторний, що передбачає встановлення обов'язкових до виконання кількісних вимог до розміру та структури капіталу. Другий напрям визначаємо як внутрішньобанківський, що передбачає встановлення в політиці та стратегії банку орієнтирів для визначення розміру капіталу, що має бути достатнім для покриття прийнятих та потенційних ризиків з урахуванням стану операційного середовища. Кількісний підхід передбачає визначення достатності капіталу банку як інтегративної характеристики на основі системи показників-індикаторів, які характеризують рівень капіталізації банку.

Отже, достатній капітал повинен відповідати вимогам НБУ, бути відповідним не лише за обсягом, але й за якістю, щоб здійснювати активні операції, забезпечувати захист інтересів незастрахованих вкладників та кредиторів банку, сприяти стабільному функціонуванню банку й зниженню ризиків, що виникають у процесі її діяльності.

Фактори, що мають вплив на достатність капіталу банку, пропонуємо розділити на екзогенні та ендогенні. До складу ендогенних факторів слід віднести [5-10]:

- геополітичні, гео економічні ризики, сформовані станом світової економіки, умовами торгівлі та фінансування;
- внутрішню економічну та політичну ситуацію;
- ефективність державного регулювання та нагляду (достатність та ефективність заходів, що вживає НБУ для підвищення рівня капіталізації банківської системи на макро- та мікрорівнях з використанням адміністративного та економічного інструментарію);
- розвиток та ефективність сегментів фінансового ринку (відкритість економіки, ступінь фінансової лібералізації, частота та глибина попередніх криз, наявні та потенційні канали фінансового зараження та шоків);
- соціальні фактори (рівень довіри до банківської системи, наявність соціальних потрясінь та конфліктів).

Ендогенні фактори діють на рівні одного окремого банку та пов'язані з його внутрішньою політикою. Первинними ендогенними факторами виступають фінансові (структура фінансування та активів, ризик втрати фінансування, основні напрями витрат, стабільність джерел доходів) та нефінансові (стратегія, стійкість конкурентних переваг, клієнтська та продуктова сегментація) параметри бізнес-моделі банку та похідні від неї параметри ризик-профіля.

Зовнішній інструментарій регулювання достатності капіталу банку – сукупність застосування превентивних та реактивних інструментів, що використовуються суб'єктами банківського регулювання та нагляду для мінімізації негативного соціально-економічного ефекту від несприятливих змін екзогенних факторів та зростання банківських ризиків, що призводять / або можуть призвести до зниження рівня достатності капіталу.

У контексті зовнішнього регулювання забезпечення достатності капіталу банку важливим є твердження Е. П. Джагітяна, який визначив, що «інструменти мікрорегулювання достатності капіталу банку (стандарти Базеля), що застосовуються в ізоляції від макропруденційних інструментів, не в змозі забезпечити об'єктивність кількісних параметрів достатності капіталу, що були б орієнтирами банківської стресостійкості, оскільки не передбачають гнучкість регулятивних нормативів» [18].

Відповідно, зовнішній механізм регулювання достатності капіталу банку має передбачати обов'язкове поєднання інструментів мікрорегулювання достатності капіталу та макропруденційних інструментів.

Ключову роль у стимулюванні забезпечення необхідного рівня достатності капіталу відіграють мікропруденційні інструменти – нормативи достатності (адекватності) капіталу, мета застосування яких полягає у підвищенні рівня стійкості банків та попередження ідіосинкратичних банківських криз. Наразі нормативи достатності капіталу банків України спрямовані на забезпечення покриття неочікуваних втрат за кредитним ризиком та ризиком неповернення банківських активів [4]. З 1 січня 2022 року НБУ планує запровадити мінімальні вимоги щодо покриття капіталом операційного та ринкового ризиків [23].

У довгостроковій перспективі (не раніше 2024 року) НБУ заплановано «приведення структури капіталу банків у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема запровадження трирівневої структури капіталу (основний капітал 1 рівня, додатковий капітал 1 рівня та капітал 2 рівня), нові вимоги до складових капіталу та порядку вирахувань із капіталу, додаткові «пруденційні фільтри», спрямовані на очищення капіталу від складових, що не виконують захисної функції капіталу» [23].

Крім мікропруденційних, регулятори активно застосовують макропруденційні інструменти регулювання достатності капіталу, частина яких планувалась до запровадження в поточному році (активацію

відтерміновано через наслідки пандемії коронавірусної інфекції COVID-19), частину відповідно до плану впровадження регуляцій для банків у 2021–2024 роках [26].

Реактивні інструменти застосовуються після виявлення того факту, що банк є недокапіталізованим та передбачають ініціацію регулятором комплексу заходів, що забезпечать необхідний рівень достатності капіталу банку шляхом його поповнення, а саме через: продаж активів, заміну активів для зниження середньозваженого ризику за активами; націоналізацію токсичних активів, що здійснюється за участю держави, через «bad bank» або інший спеціально створений орган, призначений для викупу токсичних активів; гарантування державою токсичних активів банків, що не потребує початкових державних витрат, але підвищує рівень довіри учасників на ринку. Ці заходи впроваджуються для очищення балансу банків, і в свою чергу забезпечують підтримку кредитної активності. НБУ може вимагати збільшення потенціалу внутрішнього капіталоутворення через вимоги скорочення операційних та капітальних витрат, включаючи премії керівникам та директорам; обмеження виплати дивідендів, викупу субординованого боргу чи інших інструментів. Іншим реактивним інструментом слугує націоналізація шляхом поповнення капіталу державою через викуп простих або привілейованих акцій нової емісії, а також рекапіталізація приватними інвесторами під жорстким контролем регулятора.

Таблиця 3.1.

Макропруденційні інструменти регулювання достатності капіталу банку

Мета	Інструмент	Характеристика
Підвищення стійкості до шоків	Буфер запасу капіталу (консервації)	поглинання можливих втрат, що виникають в умовах економічного спаду (тимчасово зупинене в березні 2020 року через розгортання коронакризи; IV квартал 2020 – I квартал 2021 року – визначення строків активації)
Зменшення системного ризику	Буфер капіталу (додатково)	зменшення системних ризиків, пов'язаних з дестабілізацію системно важливих банків (тимчасово зупинене в березні 2020 року через розгортання

системних банків		коронакризи; IV квартал 2020 – I квартал 2021 року – визначення строків активації)
Запобігання надмірному зростанню кредитування	Контрциклічний буфер капіталу	стримування надмірної кредитної активності у період підйому та її стимулювання в період спаду
	Секторальний буфер капіталу (антициклічний)	зменшення ризиків, пов'язаних з концентрацією кредитної діяльності в певних секторах
Зниження та запобігання надмірному зростанню левериджу	Змінні коефіцієнти ризику при розрахунку нормативу достатності капіталу	зменшення певних системних ризиків, що негативного впливають на достатність капіталу банку. З 2021 року планується підвищення ваг ризику для незабезпечених споживчих кредитів до 150%. Це стимулюватиме банки до проведення зваженої кредитної політики та забезпечення покриття капіталом ризиків, притаманних сегменту незабезпеченого споживчого кредитування. Це захистить сектор від накопичення системних ризиків, що сприятиме збереженню фінансової стабільності
	Коефіцієнт левериджу	обмеження росту сукупних, не зважених за рівнем ризику активів відносно капіталу (планується в Україні з 2024 року).
	Обмеження розподілу прибутку	накопичення додаткового капіталу у фазі росту та посилення стійкості банків при фазі спаду

Джерело: розроблено на основі [4, 14, 17, 19-22]

Крім наведених вище, реактивні інструменти включають тимчасовий дозвіл банкам не виконувати обов'язкові нормативи достатності (адекватності) капіталу. Банки, що не створюють загрози виникнення системного ризику, можуть бути визнані неплатоспроможними та виведеними з ринку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За результатами теоретичного дослідження зроблено наступні висновки. Базовим при дослідженні достатності капіталу як об'єкту регуляторного впливу є розгляд за якісним (здатність протистояти негативному впливу ендогенних факторів та компенсувати наслідки реалізації банківських ризиків для збереження максимальної ефективності банківської діяльності) та кількісним (рівень відповідності вимогам банківського нагляду

та комплексу внутрішніх індикаторів, що надають критеріальні оцінки параметрів достатності капіталу) підходам.

Кількісний підхід передбачає визначення достатності капіталу банку як інтегративної характеристики на основі системи показників-індикаторів, які характеризують рівень капіталізації, на основі банк відносять до категорії капіталізованого, квазікапіталізованого, недокапіталізованого. Оцінювання рівня достатності капіталу банку має здійснюватися з урахуванням взаємодії між екзо- та ендogenous факторами різного ступеня впливу та взаємозалежності та формує основу для застосування зовнішнього інструментарію достатності капіталу на мікро- та / або макрорівні системи.

Зовнішній інструментарій регулювання достатності капіталу банку – сукупність застосування превентивних та реактивних інструментів, що використовуються суб'єктами банківського регулювання та нагляду для мінімізації негативного соціально-економічного ефекту від несприятливих змін екзогенних факторів та зростання банківських ризиків, що призводять / або можуть призвести до зниження рівня достатності капіталу.

Застосування регуляторного інструментарію має на меті запобігання системного ризику та попередження його негативного впливу на фінансову та економічну систему країни та базуватись на відповідному механізмі їх відбору за сформованою системою критеріїв. Розвиток міжнародних операцій призвів до ускладнення банківської діяльності, до необхідності збільшення банками власного капіталу з метою підтримки достатнього рівня платоспроможності, надійності та економічного зростання. Макроекономічні показники оцінювання капіталу: – співвідношення капіталу в різних країнах; – відношення банківського капіталу до ВВП; – співвідношення іноземного та вітчизняного капіталів; – рівень концентрації банківського капіталу; – встановлення та виконання нормативних значень; – вплив інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал. Мікроекономічні показники оцінювання капіталу: – темпи приросту банківського капіталу; –

співвідношення капіталу до активів, зобов'язань, коштів фізичних осіб, коштів юридичних осіб, доходу банків, витрат банків; – співвідношення темпів приросту банківського капіталу та активів

Як свідчить світовий досвід, головним ініціатором зближення реального сектору економіки та банків є держава. Основною причиною, згідно з якою держава в умовах циклічного розвитку економіки підтримує та стимулює зазначені процеси, є рівень капітальної бази банків, який пов'язаний з наступними параметрами: – зниження стійкості банківської системи на підставі значної залежності від джерел фондування, зростаючих ризиків та переважної орієнтації банків на активні операції, які мають спекулятивний характер, загрожує платіжній системі країни та головному каналу перерозподілу капіталу; – зниження рівня економічної безпеки держави в умовах посилення експансії іноземних банків і транснаціональних фінансових структур; – держава має орієнтувати банківську діяльність на цілі та потреби реального сектору економіки, підвищення самостійності банків при розміщенні банківських ресурсів в інноваційні проекти реального сектору економіки.

Відповідно до зазначеного проблему забезпечення достатності капіталу банківської системи слід розглядати з позиції оцінювання його рівня, впливу присутності іноземного капіталу в банківській системі, реалізації стандартів та норм щодо достатності капіталу.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями при здійсненні торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, що нижче значення показника, то більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори / вкладники банку.

Здійснений аналіз дав змогу визначити неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників. З метою поліпшення ситуації Національний банк України встановлює нормативні значення розміру різних видів банківського капіталу, його основних складників та інших показників, але ці заходи досить часто не дають бажаного результату [9, с. 13].

Методологічні засади забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінювання ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дієвого механізму зростання банківського капіталу.

Слід зазначити, що при визначенні рівня капіталізації банків необхідно звертати увагу не лише на кількісні показники обсягу власного та статутного капіталів, а й на якісні, які передусім стосуються структури власного капіталу та достовірної оцінки окремих його складників. Зустрічаються випадки, коли банківські установи з метою досягнення необхідного розміру власного капіталу та дотримання показників його адекватності вдаються до штучного нарощення обсягів капіталу шляхом включення до нього таких складників: завищена переоцінка основних засобів; нараховані, але не сплачені відсотки; операції з придбання в інсайдерів основних засобів, у яких немає гострої потреби, за значно завищеними від ринкових цінами; довгострокові кредити інсайдерам на пільгових умовах; необхідні інвестиції в цінні папери «неасоційованих», «недочірніх» підприємств тощо.

Банки повинні створювати резерви не під час кризи, а в ситуації підвищеного кредитного попиту. Зазначені резерви у подальшому можна використовувати для покриття збитків у періоди кризових ситуацій. У результаті навантаження на фінансові результати і капітал знижується. Обмеження щодо роздування банківських балансів під час ситуації «мільних бульбашок» на кредитному та фондовому ринках за рахунок введення

додаткового нормативу достатності капіталу (не зваженого за ризиками) – простого співвідношення капіталу до активів. Розширювати перелік чинників, які впливають на норму достатності капіталу, включивши до розрахунку якого не тільки ризики окремо взятого банку, але і макроекономічні ризики, зокрема розглядати власний капітал банку залежно від зростання сукупної кредитної пропозиції, фінансового важеля за банківською системою в цілому. Зазначене дозволить урахувати системні ризики, які безпосередньо впливають на функціонування кожного окремого банку. Тому їх доцільно враховувати у вимогах до капіталу окремо взятого банку. Створити спеціальне банківське регулювання для системоутворюючих банків. Зважаючи на те, що системоутворюючі банки є джерелом ризиків для усієї банківської системи, то до них мають встановлюватися більш жорсткі вимоги, ніж до інших. Страхування банківського капіталу. Банківські установи мають можливість проводити емісію спеціальних облігацій, які у випадку настання кризи конвертувалися б у банківські акції.

ВИСНОВКИ

1. Дотримання специфічних принципів у системі організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи обумовлене змінами світових тенденцій банківського регулювання, які відображені в основних положеннях Базельського комітету, та впливом кризових явищ на розвиток фінансової та банківської системи. Світова фінансова криза виявила недоліки в існуючих системах фінансового регулювання, що спричинило необхідність вдосконалення регулювання діяльності банків, а також посилила потребу в розробці та впровадженні підходів і методів оцінки системних ризиків, створенні контрциклічних норм достатності капіталу та формуванні резервів на покриття можливих збитків за позиками на періоди економічних піднесень і спадів.

2. Капіталізація банків, як вид державної підтримки, є одним із суттєвих боргоутворюючих факторів. Це підтверджують процеси періоду кризи та посткризового періоду. Капіталізація фінансових установ поряд з підтримкою їх ліквідності була одним із найбільш популярних інструментів державної підтримки в багатьох країнах світу на противагу інструменту блокування виплат за депозитними вкладками, який дуже рідко використовувався в заходах урядів. Державна підтримка банківського сектору для протидії кризовим явищам, зокрема у вигляді капіталізації, сприяла нарощуванню боргового навантаження.

3. Для банківської системи України першочерговим завданням є стабілізація фінансових результатів, для чого доцільно скористатися досвідом Німеччини, а от для подальшого розвитку та закріплення отриманих результатів можна буде впроваджувати досвід країн із прибутковими банківськими системами. Виконане дослідження показало недостатній рівень капіталізації банківської системи України, дало змогу виявити перспективи застосування досвіду управління капіталізацією банківської системи інших країн в сучасних економічних реаліях.

4. Кризові тенденції в економіці знайшли своє віддзеркалення у банківській системі. Найбільші банки концентрують у собі підвищені ризики. Тому для них важливим завданням залишається підвищення абсолютного розміру власного капіталу та покращення якості складових його елементів. Це дозволить банкам залишатись платоспроможними, у кризових умовах не лише не збанкрутувати, а й своєчасно проводити розрахунки за своїми зобов'язаннями.

5. Проблема капіталізації є одним зі стримуючих факторів розвитку вітчизняної економіки. Національному банку як регулятору та гаранту стабільності банківської системи необхідно подбати про належний рівень капіталізації банків, оскільки він є запорукою успішного розвитку як банку, так і банківської системи.

6. З метою підвищення якості розробки та прийняття управлінських рішень щодо здійснення капіталізації державних банків з використанням облігацій внутрішньої державної позики у Бюджетному кодексі України слід передбачити норму, яка буде встановлювати необхідність прийняття Кабінетом Міністрів України та НБУ Програми підтримки державних банків. Програма буде ґрунтуватися на результатах проведеної експертизи з боку Міністерства економічного розвитку та Міністерства фінансів щодо потреб державних банків у фінансових ресурсах, які будуть отримані за рахунок випуску внутрішніх позик.

7. Банки повинні створювати резерви не під час кризи, а в ситуації підвищеного кредитного попиту. Зазначені резерви у подальшому можна використовувати для покриття збитків у періоди кризових ситуацій. У результаті навантаження на фінансові результати і капітал знижується. Обмеження щодо роздування банківських балансів під час ситуації «мільних бульбашок» на кредитному та фондовому ринках за рахунок введення додаткового нормативу достатності капіталу (не зваженого за ризиками) – простого співвідношення капіталу до активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Т. П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. Фінанси України. 2018. № 4. С. 75–92.
2. Бутенко В. В., Лисенко К. А. Фінансовий ринок України: проблеми та перспективи його розвитку. Причорноморські економічні студії. 2018. № 28(2). С. 88–91.
3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний] ; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
4. Васильченко З. М., Доманецький І. В. Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення. Фінансово-кредитна діяльність:

проблеми теорії та практики. 2013. Випуск 1 (14). С. 3-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_1_3.

5. Вдовенко Л. О., Черненко О. С. Високий рівень капіталізації - основа зміцнення банківської системи України. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 4. С. 84-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_4_10.

6. Гарбар Ж. В. Фінансовий ринок : монографія. К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 455 с.

7. Гончарук Д. В. Визначення сутності поняття державного регулювання ринку державних боргових цінних паперів. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2. С. 104–111.

8. Костогриз В. Г., Хуторна М. Е. Державні банки у системі забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2018. 1. С. 335–341.

9. Кравчук І. С. Операціоналізація непрямих інструментів макропруденційної політики на ринку обігових фінансових інструментів. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 1. С. 276-287.

10. Лисенок О. В., Ляховецька В. М. Сучасний стан та шляхи підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2017. Вип. 27(3). С. 55-58.

11. Ліфанова М. І. Перспективи розвитку нових міжнародних фінансових центрів. Економіка і управління. 2018. № 2. С. 25–30.

12. Луніна І. О. Ризики довгострокової платоспроможності держави. Фінанси України. 2017. № 4. С. 7–21.

13. Лютий І. О. Фінансова інфраструктура: інноваційний підхід до дослідження фінансів. Фінанси України. 2017. № 4. С. 121–125.

14. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи. Вісник Національного банку України. 2013. № 8. С. 11–17.
15. Національний банк України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>.
16. Неівестна О. В., Верич Г. О. Проблеми капіталізації банківської системи України та рекомендації щодо їх вирішення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 22. С. 141-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_22_33.
17. Осадчий Є. С. Напрями капіталізації банківських установ за участі держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 16 (2). С. 41–45.
18. Островська Н. С., Швець О. Ю. Капіталізація банківської системи: сучасний стан та перспективи у трансформаційних умовах розвитку економіки України. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 21. С. 145-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_21_30.
19. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
20. Офіційний сайт Національного банку Швейцарії. URL: <http://www.snb.ch>.
21. Офіційний сайт Федерального банку Німеччини. URL: <http://www.bundesbank.de>.
22. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави : монографія / М. Д. Пасічний. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
23. Шевчук А. Підвищення капіталізації банківської системи України шляхом макропруденційного регулювання Національного банку України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2018. № 8. С. 190-211.

24. Agarwal, I., Gu, G. W., & Prasad, E. S. (2019). China's impact on global financial markets (No. w26311). National Bureau of Economic Research.
25. Ahundjanov, B. B., Akhundjanov, S. B., & Okhunjanov, B. B. (2020). Information search and financial markets under COVID-19. *Entropy*, 22(7), 791.
26. Akhtar, T. (2021). Market multiples and stock returns among emerging and developed financial markets. *Borsa Istanbul Review*, 21(1), 44–56.
27. Albulescu, C. T. (2021). COVID-19 and the United States financial markets' volatility. *Finance Research Letters*, 38, 101699.
28. Armour, J., Bengtzen, M., & Enriques, L. (2017). Investor Choice in Global Securities Markets. European Corporate Governance Institute (ECGI)-Law Working Paper, (371).
29. Aslam, F., Ferreira, P., Mughal, K. S., & Bashir, B. (2021). Intraday volatility spillovers among european financial markets during COVID-19. *International Journal of Financial Studies*, 9(1), 5.
30. Boubaker, S., & Nguyen, D. K. (Eds.). (2019). Handbook of global financial markets: Transformations, dependence, and risk spillovers. World Scientific.
31. Braun, B., Gabor, D., & Hubner, M. (2018). Governing through financial markets: Towards a critical political economy of Capital Markets Union. *Competition & Change*, 22(2), 101–116.
32. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools, and Systems for the Future. Group of Thirty. 2010. october. 96 p. URL: https://group30.org/images/uploads/publications/G30_EnhancingFinancialStabilityResilience.pdf.
33. Fakhry, B., Aktan, B., Masood, O., Tvaronavičienė, M., & Celik, S. (2018). The impact of a recent natural disaster on the Japanese financial markets: Empirical evidence. *Journal of Competitiveness*, 10(2), 56.
34. Fukuda, S. I., & Tanaka, M. (2017). The Impacts of Emerging Asia on global financial markets. *Emerging Markets Finance and Trade*, 53(12), 2725–2743.
35. Grace T., Hallissey N., Woods M., The Instruments of Macro-Prudential Policy.

URL: [//www.centralbank.ie/docs/default-source/financial-system/financialstability/macprudential-policy/gns-2-1-1the-instruments-of-mpru.pdf?sfvrsn=2](http://www.centralbank.ie/docs/default-source/financial-system/financialstability/macprudential-policy/gns-2-1-1the-instruments-of-mpru.pdf?sfvrsn=2).

36. Gudź P. V., Фірман Р. В. Аналіз капіталізації комерційних банків України та шляхи її нарощення.
37. Guidelines for identifying and dealing with weak banks. Basel Committee on Banking Supervision. 2015. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d330.pdf>.
38. Johansson, A. C. (2011). Financial markets in East Asia and Europe during the global financial crisis. *The World Economy*, 34(7), 1088–1105.
39. Karamti, C., & Belhassine, O. (2021). COVID–19 pandemic waves and global financial markets: Evidence from wavelet coherence analysis. *Finance Research Letters*, 102136.
40. Kido, Y. (2018). The transmission of US economic policy uncertainty shocks to Asian and global financial markets. *The North American Journal of Economics and Finance*, 46, 222–231.
41. Kuzheliev, M., Rekunenko, I., Boldova, A., Zhytar, M., & Stabias, S. (2019). Modeling of structural and temporal characteristics in the corporate securities market of Ukraine. *Investment Management & Financial Innovations*, 16(2), 260.
42. Lahmiri, S., Uddin, G. S., & Bekiros, S. (2017). Nonlinear dynamics of equity, currency and commodity markets in the aftermath of the global financial crisis. *Chaos, solitons & fractals*, 103, 342–346.
43. Langevoort, D. C. (2010). Global Securities Regulation after the Financial Crisis. *Journal of International Economic Law*, 13(3), 799–815.
44. Levich, R. M., & Walter, I. (2019). The regulation of global financial markets. In *New York's Financial Markets* (pp. 51–89). Routledge.
45. Liu, J., Song, Q., Qi, Y., Rahman, S., & Sriboonchitta, S. (2020). Measurement of systemic risk in global financial markets and its application in forecasting trading decisions. *Sustainability*, 12(10), 4000.

46. Macroprudential instruments and frameworks: a stocktaking of issues and experiences. Bank for International Settlements. 2010. CGFS Papers № 38. 37 p. URL: <https://www.bis.org/publ/cgfs38.pdf>.
47. Meegan, A., Corbet, S., & Larkin, C. (2018). Financial market spillovers during the quantitative easing programmes of the global financial crisis (2007–2009) and the European debt crisis. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 56, 128–148.
48. Moloney, N. (2014). *EU securities and financial markets regulation*. OUP Oxford.
49. Nasir, M. A., & Du, M. (2018). Integration of financial markets in post global financial crises and implications for British financial sector: Analysis based on a panel VAR model. *Journal of Quantitative Economics*, 16(2), 363–388.
50. Operationalising the selection and application of macroprudential instruments. Bank for International Settlements. 2012. № 48. 75 p. URL: <http://www.bis.org/publ/cgfs48.pdf>.
51. Sehgal, S., Saini, S., & Deisting, F. (2019). Examining dynamic interdependencies among major global financial markets. *Multinational Finance Journal*, 23(1–2), 103–139.
52. Shehzad, K., Xiaoxing, L., & Kazouz, H. (2020). COVID–19’s disasters are perilous than Global Financial Crisis: A rumor or fact?. *Finance Research Letters*, 36, 101669.
53. Shehzad, K., Xiaoxing, L., Arif, M., Rehman, K. U., & Ilyas, M. (2020). Investigating the psychology of financial markets during covid–19 era: a case study of the us and european markets. *Frontiers in Psychology*, 11, 1924.
54. The European Commission Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
55. The International Monetary Fund Database. URL: <https://www.imf.org/en/Data>.
56. The OECD Data. URL: <https://stats.oecd.org/>.

57. The United Nations Documents. URL: <https://www.un.org/en/ourwork/documents>.
58. The World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>.
59. The World Federation of Exchanges. URL: <https://www.worldexchanges.org/>.
60. Towards a sectoral application of the countercyclical capital buffer: A literature review. Bank for International Settlements. 2018. Working Paper № 36. 25 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/wp36.pdf>.
61. Vodenska, I., Becker, A. P., Zhou, D., Kenett, D. Y., Stanley, H. E., & Havlin, S. (2016). Community analysis of global financial markets. *Risks*, 4(2), 13–29.
62. Volcker, P. A. (2012). Protecting the stability of global financial markets. In *Macroprudential Regulatory Policies: The New Road to Financial Stability?* 3–10.
63. Wilson, M. K., & Vencatachellum, D. J. M. (2021). Global financial markets, natural resources and cross-border mergers and acquisitions in Africa. *Journal of African Business*, 22(1), 21–41.
64. Zhang, D., & Broadstock, D. C. (2020). Global financial crisis and rising connectedness in the international commodity markets. *International Review of Financial Analysis*, 68, 101239.
65. Zhang, D., Hu, M., & Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID–19. *Finance Research Letters*, 36, 101528.